

Svensk forskning om mänskliga rättigheter

Svensk forskning om mänskliga rättigheter

Vetenskapsrådet
(Swedish Research Council)
103 78 Stockholm

© Vetenskapsrådet
ISBN 91-7307-058-0
ISSN 1651-7350
Omslagsfoto: Altrendo
Omslag: ORD&FORM AB, Uppsala 2005
Produktion: ORD&FORM AB, Uppsala 2005

Förord

Ett av regeringens långsiktiga mål är att stärka kunskapen om mänskliga rättigheter (regeringens skrivelse 2001/02:83, s. 5). Regeringen vill också stimulera forskning om mänskliga rättigheter som har tvärvetenskaplig relevans och har därför gett Vetenskapsrådet i uppdrag att genomföra en heltäckande kartläggning av svensk forskning om mänskliga rättigheter och en översiktlig bedömning av forskningsläget.

Den forskning som ska kartläggas är sådan som uttryckligen tar sin utgångspunkt i de mänskliga rättigheterna som de anges i svensk grundlag och/eller internationella dokument om mänskliga rättigheter.

De frågor som Vetenskapsrådet fick i uppdrag att undersöka är:

- vilka forskare som bedriver forskning om mänskliga rättigheter
- vilken inriktning som forskningen har och om det finns några allmänna tendenser
- hur forskningen är organiserad, hur kontaktvägarna ser ut, vilka olika discipliner och forskare som bedriver mångvetenskaplig forskning om mänskliga rättigheter och vilka samarbetsformer som har byggts upp
- i vilken omfattning och i vilka former forskarna samverkar med det omgivande samhället vad gäller forskningen
- hur forskningen finansieras och hur stora kostnaderna är för forskningen
- vilket inflytande finansierarna har över inriktningen på forskningen

Jur. dr. Karin Åhman vid Juridiska institutionen, Uppsala universitet, fick av Vetenskapsrådet i uppdrag att genomföra kartläggningen. Jur. stud. Olle Asp-lund har sammanställt underlaget till denna rapport, som sedan har färdigställts av Åhman. Huvudsekreteraren Bengt Hansson vid Vetenskapsrådet har utarbetat avsnitt 2.

Några av slutsatserna är att större delen av forskningen inom detta område bedrivs inom rättsvetenskapen, medan områden som behöver stärkas för framtiden främst är de som berör ekonomiska, sociala och kulturella rättigheter.

Ämnesrådet för humaniora och samhällsvetenskap vill rikta sitt varma tack till de medverkande för deras insats i denna kartläggning.

Bengt Hansson

Huvudsekreterare, ämnesrådet för humaniora och samhällsvetenskap

Innehållsförteckning

1 Inledning	7
1.1 Bakgrund.....	7
1.2 Hur arbetet med rapporten har bedrivits.....	8
2 Vetenskapsrådets bedömningar och förslag	9
2.1 Forskningens organisation	9
2.2 Forskningsområden	10
2.3 Vetenskapsrådets förslag.....	10
3 Var bedrivs forskning om mänskliga rättigheter?	13
3.1 Universitet och högskolor	13
3.2 Övriga utövare.....	13
4 Vilken inriktning har forskningen?	17
4.1 Inledning	17
4.2 Allmänna frågor om mänskliga rättigheter	17
4.3 Medborgerliga och politiska rättigheter	22
4.4 Ekonomiska, sociala och kulturella rättigheter	27
4.5 Diskrimineringsförbudet.....	28
4.6 Vissa gruppers mänskliga rättigheter	29
5 Organisation, nätverk och samarbetsformer	33
5.1 Svenska nätverk	33
5.2 Nordiska och andra nätverk	36
5.3 Inget nätverk	39
6 Vilka utnyttjar forskningsresultaten i sin verksamhet?	41
7 Hur finansieras forskningen?	43
8 Vilket inflytande har finansiärerna över inriktningen på forskningen?	45
9 Sammanfattning och avslutande synpunkter	47
9.1 Sammanfattning	47
9.2 Avslutande synpunkter	50
Bilaga 1	55
Bilaga 2	57
Bilaga 3	59

1 Inledning

1.1 Bakgrund

Enligt regeringens nationella handlingsplan för de mänskliga rättigheterna är ett av regeringens långsiktiga mål att stärka kunskapen om mänskliga rättigheter (skr. 2001/02:83, s. 5). Som ett led i denna kunskapsuppbyggnad angavs det vara angeläget att stimulera forskning om mänskliga rättigheter som har tvärvetenskaplig relevans. Regeringen uppmuntrade därför i handlingsplanen universitet och högskolor att analysera behovet av och förutsättningarna för att bygga upp ett nätverk kring forskning om mänskliga rättigheter.

En översiktlig inventering av bland annat svensk forskning om mänskliga rättigheter har tidigare redovisats i rapporten Mänskliga rättigheter – mångas skyldigheter (Ds.1998:46).

Enligt beslut av regeringen bör en heltäckande *kartläggning* av svensk forskning om mänskliga rättigheter samt en översiktlig *bedömning* av forskningsläget göras (se bilaga 1). Resultatet skall utgöra ett underlag för beredningen av den forskningspolitiska propositionen som skall överlämnas till riksdagen i mitten av denna mandatperiod.

Enligt bilaga till regeringsbeslutet skall forskning om mänskliga rättigheter i detta sammanhang förstås som forskning som uttryckligen tar sin utgångspunkt i de mänskliga rättigheterna som anges i svensk grundlag och/eller internationella dokument om mänskliga rättigheter.

I bilagan till regeringsbeslutet anges också vilka frågor som Vetenskapsrådet skall undersöka. Frågorna är – vilka behandlas i denna rapport – vilka forskningsutövare som bedriver forskning om mänskliga rättigheter (avsnitt 3), vilken inriktning som forskningen har och om det finns några allmänna tendenser (avsnitt 4), hur forskningen är organiserad, hur kontaktvägarna ser ut, vilka olika discipliner och forskningsutövare som bedriver en mångvetenskaplig forskning om mänskliga rättigheter och vilka samarbetsformer som har byggts upp (avsnitt 5), i vilken omfattning och i vilka former forskarna samverkar med det omgivande samhället vad gäller forskningen (avsnitt 6), hur forskningen finansieras och hur stora kostnaderna är för forskningen (avsnitt 7) och vilket inflytande finansierarna har över inriktningen på forskningen (avsnitt 8). I avsnitt 9 sammanfattas rapporten. Där görs också en översiktlig bedömning över forskningsläget.

1.2 Hur arbetet med rapporten har bedrivits

Vetenskapsrådet uppdrog i juni 2004 åt jur. dr Karin Åhman, juridiska institutionen, Uppsala universitet, att genomföra kartläggningen. Jur. stud. Olle Asplund har sammanställt underlaget till denna rapport, som sedan har färdigställts av Karin Åhman. Ärendet har handlagts vid Vetenskapsrådet av huvudsekreteraren Bengt Hansson, som har utarbetat avsnitt 2. Karin Åhman svarar ensam för innehållet och bedömningarna i avsnitten 3–9.

För att erhålla kunskap om de frågor som efterfrågades har respektive universitets och högskolas hemsidor gått igenom. Likaså har forskare getts möjlighet att själva svara på de frågor som här behandlas (se bilaga 3). Svarsfrekvensen är ca 60 procent av nästan 100 tillfrågade forskare. Litteratur och tidskrifter som behandlar mänskliga rättigheter ligger också till grund för kartläggningen. Den omfattar arbeten som getts ut från 1995 och framåt samt pågående forskningsprojekt vilka avses att publiceras inom en viss framtid.

2 Vetenskapsrådets bedömningar och förslag

Vetenskapsrådets bedömningar utgår från sammanfattningen i avsnitt 9.

Forskningen om mänskliga rättigheter har ökat kraftigt i omfattning det senaste decenniet och är nu ett vitalt forskningsområde, främst vid de juridiska fakulteterna. Forskningen är angelägen och värd ett generellt stöd. Men som så ofta när det gäller forskningsområden i tillväxt har utvecklingen varit olika stark inom olika delområden och i olika miljöer.

Enligt Vetenskapsrådets mening finns det därför anledning att uppmärksamma dels att vissa forskningsområden är eftersatta, dels att det finns vissa problem som har med forskningens organisation att göra.

2.1 Forskningens organisation

En helt övervägande del av forskningen om mänskliga rättigheter äger rum i de juridiska institutionsmiljöerna, särskilt i Lund och Uppsala. Eftersom juridisk forskning bara bedrivs på några få platser innebär detta en påtaglig koncentration av forskningen. Det är förmodligen detta som ligger bakom konstaterandet i kartläggningen att, även om det finns välfungerande nätverk vid framför allt juridiska institutionen i Uppsala och Raoul Wallenberg institutet i Lund, så är kontakten *mellan* de olika nätverken betydligt svagare. Några få talar också om institutionell isolering för dem som inte ingår i nätverk.

Samma koncentrationstendens ligger sannolikt också bakom en annan brist som påtalas i kartläggningen, nämligen att tvärvetenskapliga ansatser i stort sett saknas. Regeringens ambition i den nationella handlingsplanen för de mänskliga rättigheterna – att stimulera forskning om mänskliga rättigheter som har mångvetenskaplig relevans – har därför ännu inte förverkligats. Det finns därför skäl att verka för en ökad spridning av forskningen om mänskliga rättigheter, utan att fördenskull försvaga de produktiva miljöer som finns.

Man noterar också att en förhållandevis stor andel av forskningen utförs av doktorander och publiceras i avhandlingsform. Det verkar inte finnas intresse eller möjligheter (ekonomiska eller arbetsmässiga) för att publicera större forskningsarbeten efter disputationen. Det är dock av vikt för forskningens kvalitet och områdets framtida ställning att även seniora forskare ägnar sig åt området.

2.2 *Forskningsområden*

Man kan identifiera vissa områden där forskningen är obetydlig. Till exempel saknas forskning om ekonomiska, sociala och kulturella rättigheter i stort sett, möjligen för att dessa rättigheter kan upplevas som kontroversiella och deras innebörd, rättsställning och tillämpning därför svåranalyserad, möjligen också på grund av det saknas starka intresseorganisationer som driver på forskningen. Situationen för forskning om diskriminering i allmänhet och om annan diskriminering än könsdiskriminering är likartad.

Det finns emellertid en annan lucka av mer principiell betydelse som har att göra med relationen mellan mänskliga rättigheter och det omgivande samhällets utveckling. Respekten för mänskliga rättigheter är ju ett uttryck för samhällets moraliska grundvärden. Detta aktualiserar två typer av forskningsfält som är angelägna men otillräckligt belysta i den nuvarande forskningen:

- Ökande kontakter mellan olika kulturer i allt bredare befolkningslager innebär att skillnader i grundvärderingar uppmärksammas mer och att olika mänskliga rättigheter, eller åtminstone olika tolkningar av dem, riskerar att komma i konflikt med varandra, liksom att mänskliga rättigheter riskerar att komma i konflikt med andra intressen som anses oundgängliga.
- Hur påverkar ekonomisk, medicinsk och teknisk utveckling synen på och betydelsen av olika slags mänskliga rättigheter? Är det givet att en viss mänsklig rättighet skyddar samma intresse i olika kulturella situationer och i olika tekniska utvecklingskedan? Om inte, är det rättigheten eller intresset som är viktigast att bevaka?

Även om kartläggningssuppdraget uttryckligen begränsats till de mänskliga rättigheter som anges i svensk grundlag och/eller internationella dokument om mänskliga rättigheter, bör vikten av dessa forskningsperspektiv betonas även om de går utanför de rent juridiska, eftersom de spelar en roll i den internationella diskussionen och därmed för framtida internationella överenskommelser.

2.3 *Vetenskapsrådets förslag*

Till skillnad mot vad som är fallet inom många andra områden finns det inte anledning att koncentrera forskningen om mänskliga rättigheter, utan tvärtom att öka samverkan mellan existerande miljöer och att inkludera nya forskningsperspektiv, även utanför juridiken, för att åstadkomma tvär- och mång-

vetenskapligt samarbete. Vidare finns ett behov att stödja mer seniora forskares verksamhet och att uppmuntra forskning inom försummade områden.

Mer specifikt skulle följande instrument kunna användas:

- Post-doktorala tjänster på 1–2 år för att öka utbytet mellan olika miljöer. De ska göra det möjligt både för svenska nydisputerade doktorer att tillbringa en tid vid annan svensk eller utländsk institution och för utländska nydisputerade doktorer att tillbringa motsvarande tid vid svensk institution.
- Forskarassistenttjänster för att möjliggöra substantiella forskningsinsatser efter disputationen.
- Doktorandtjänster inom underrepresenterade områden.
- Ett allmänt forum för diskussion av mänskliga rättigheter med särskilt fokus på gränsområden mellan juridik och andra områden. Sättet att förverkliga ett sådant forum bör inte preciseras innan man samrått med representanter för olika kategorier av forskare.

Det förefaller emellertid mindre lämpligt att i detalj ange hur dessa instrument ska användas. Vetenskapsrådet föreslår därför att ett forskningsprogram inrättas med medel avsedda att utlysas till institutioner, fakulteter eller universitet, snarare än till enskilda forskare, för samlade lösningar på de problem som här identifierats. Vid bedömningen ska man ta hänsyn till hur förslagen gynnar forskningen om mänskliga rättigheter nationellt och inte bara vid värdinstitutionen.

3 Var bedrivs forskning om mänskliga rättigheter?

3.1 Universitet och högskolor

Vid samtliga universitet där en juris kandidatutbildning ges finns forskning om mänskliga rättigheter. Dessa universitet är Göteborg, Lund, Stockholm, Umeå och Uppsala. I första hand sker alltså forskningen vid universitetens juridiska institutioner. Men även inom andra discipliner finns det forskning inom ämnet.

Vid Göteborgs universitet äger t.ex. forskning om mänskliga rättigheter rum på sociologiska institutionen och på institutionen för freds- och utvecklingsforskning. Vid Lund universitet på sociologiska institutionen, på institutionen för östasiatiska språk (centrum för öst- och sydöstasienstudier), på historiska institutionen, på Raoul Wallenberg institutet och på teologiska institutionen. Även vid Uppsala universitet bedrivs forskning inom ämnet på teologiska institutionen, på statsvetenskapliga institutionen och på institutionen för östeuropastudier. Vid Stockholms universitet bidrar statsvetenskapliga institutionen, ekonomisk-historiska institutionen och socialantropologiska institutionen med forskning om mänskliga rättigheter.

Andra universitet/högskolor där forskning om mänskliga rättigheter bedrivs är Växjö universitet, Örebro universitet, Teologiska högskolan i Stockholm, Malmö högskola och Handelshögskolan i Stockholm.

3.2 Övriga utövare

Inte bara på universitet och högskolor forskas det om mänskliga rättigheter. Det finns även andra utövare – om än inte som renodlat sysslar med forskning – vilka ges exempel på nedan.

Demokrati Akademien är ett nätverk som skapades 1993 på initiativ av Föreningen Ordfront. Nätverket vill skapa en bildningsväg i demokrati och mänskliga rättigheter. Drygt 60 olika samverkande organisationer ingår i nätverket. Syftet med samarbetet är bl.a. att det skall utges skrifter och bildas studiecirklar.

Frivilligorganisationernas fond för mänskliga rättigheter är en ideell stiftelse som bildades 1991 och vars huvudmän är Diakonia, Raoul Wallenberg insti-

tutet, Rädda Barnen, Svenska kyrkan och Svenska Röda korset. Stiftelsen avser att komplettera sina huvudmäns arbeten. Den har publicerat dels en skriftserie i nio delar om ekonomiska, sociala och kulturella rättigheter¹, dels två böcker *Lika värde i rättigheter* och *Konventionssamling i mänskliga rättigheter och humanitär rätt*. Tillsammans med bland annat Demokratiakademien och Utrikespolitiska institutet anordnas även de s.k. MR-dagarna vartannat år. Dessa brukar utmyнна i en samlingsbok. År 2001 utkom ”Mänskliga rättigheter, aktuella forskningsfrågor” och 2003 ”Mänskliga rättigheter – från forskningens frontlinjer”.

Institutet för offentlig och internationell rätt bildades 1943 och är ett fristående institut. Institutet bedriver bl.a. undervisning om Europakonventionen (med Stockholms universitet som huvudman) samt ger ut böcker. Dess skriftserie behandlar bl.a. Europakonventionen och svensk rätt.

Rättsfonden är en ideell stiftelse grundad 1971 genom en donation av bokförläggaren Johan Hansson. Fonden har till ändamål att bl.a. främja barns och ungdomars fostran samt forskning i rätts- och rättighetsfrågor. Flera skrifter som getts ut i fondens namn tangerar eller behandlar direkt mänskliga rättigheter. Detta gäller t.ex. för böckerna *Rättsstaten – rätt, politik och moral*,² *På väg mot rättsstater i Östeuropa*³ och för *Föreningsfriheten och stridsåtgärder på arbetsmarknaden*.⁴

Svenska Amnesty är en organisation som arbetar för att främja respekten för FN:s allmänna förklaring om de mänskliga rättigheterna och andra internationellt erkända dokument om mänskliga rättigheter. Organisationen har genom bland annat Ronald Fagerfjäll publicerat *Mänskliga rättigheter – företagans ansvar*. Fagerfjälls rapport är en översatt version från engelska. Han har dock bidragit med de svenska fallstudierna i boken.⁵

Svenska avdelningen av internationella juristkommissionen är en sammanslutning av jurister med uppgift att främja mänskliga rättigheter och tillämpningen av rättsstatens principer i Sverige såväl som i andra länder. Avdelningen är en självständig stödorganisation till Internationella juristkommissionen (ICJ) som bildades 1951. Avdelningen arbetar bl.a. med att genomföra opinionsbildning

¹ Av Fredriksson, Lisa och Wigenmark, Anna

² Sterzel, Fredrik (red.), Rättsfondens skriftserie nr 31, 1996.

³ En antologi av Fogelklou, Anders, m.fl., Rättsfondens skriftserie nr 32, 1997.

⁴ Agell, Anders, (red.), Rättsfondens skriftserie nr 34, 1999.

⁵ Frankental, Peter och House, Frances, Amnesty International UK och The Prince of Wales International Business Forum (2000).

i form av debattartiklar och remissvar i lagstiftningsåtgärder. Man anordnar möten och föredrag samt ger ut en årlig bullentin, *Rättspolitisk debatt*.

Svenska Helsingforskommittén för mänskliga rättigheter bildades 1982 och är en politiskt och religiöst oberoende icke-statlig organisation. Kommittén granskar efterlevnaden av grundläggande mänskliga rättigheter i enlighet med det s.k. Helsingfordokumentet från 1975 och samarbetar med projekt i syfte att utveckla demokratin och stärka det civila samhället. Kommittén bedriver generellt sett ingen forskning men delar av dess verksamhet har viss betoning på forskning. Det handlar främst om de rapporter angående mänskliga rättigheter i Sverige som framställs. Rapporterna avhandlar dels hets mot folkgrupp och yttrandefrihet, dels användningen av hemliga tvångsmedel såsom hemlig kameraövervakning och teleövervakning. Rapporterna rör aktuella ämnen och är i viss mån vetenskapligt betonade.⁶

Svenska kyrkans enhet för forskning bedriver några projekt som direkt berör mänskliga rättigheter. Projekten behandlar kyrkan och rättighetstänkandet, minoriteter i muslimska majoritetssamhällen och religionsfrihetens villkor. Samtliga projekt leds av Göran Gunner.

Utrikespolitiska institutet är ett partipolitiskt oberoende organ för information och forskning om internationella politiska problem. Institutet bildades 1938 och finansieras bl.a. genom försäljning av egna produkter, ett årligt statsanslag och särskilda forskningsanslag. Dess primära verksamhet går ut på att samla, skapa och sprida kunskap, främst om för Sverige viktiga utrikespolitiska frågor. Den del av verksamheten som forskningen utgör undersöker systematiskt vilka betingelser som gäller i Sveriges omvärld och som svensk politik måste beakta och anpassa sig till. Det ingår i Utrikespolitiska institutets arbetsätt att göra särskilda ansträngningar att genom till exempel seminarier, konferenser och studiegrupper överföra resultaten från forskningsprojekten till berörda beslutsfattare och handläggare vid departement och ämbetsverk. Ett av utrikespolitiska institutets forskningsområden är just mänskliga rättigheter där Bertil Dunér sedan länge bedrivit forskning på detta tema.

⁶ Rapporterna finns på www.shc.se

4 Vilken inriktning har forskningen?

4.1 Inledning

I detta avsnitt presenteras inriktningen på forskningen. I den mån det finns relevanta projekt som påbörjats men som ännu inte färdigställts redovisas också dessa. Med tanke på hur kapitlet är upplagt kan det i vissa fall förekomma att viss forskning redovisas under flera rubriker.

4.2 Allmänna frågor om mänskliga rättigheter

I detta avsnitt ges exempel på forskning som tar sin utgångspunkt allmänt i de mänskliga rättigheterna. I de arbeten som redovisas nedan behandlas i regel inte någon särskild, uttrycklig rättighet.

Arbeten som tar sin utgångspunkt i *FN:s allmänna deklaration om mänskliga rättigheter* eller FN är t.ex. antologin *FN och de mänskliga rättigheterna* från 1995 med Bertil Dunér som redaktör, Wilhelm Agrells bok *De omänskliga rättigheterna* från 1998 samt *The Universal Declaration of Human Rights – A Common Standard of Achievement från 1999*⁷. FN och mänskliga rättigheter behandlar Inger Österdahl i sin artikel om *FN-sanktioner och mänskliga rättigheter*, i SvJT 2002, Iain Cameron i en rapport samma år till UD: *Report to the Swedish Foreign Office on Legal Safeguards and Targeted Sanctions*⁸ och Sia Spiliopoulou-Åkermark (Uppsala juridiska institution) i artikeln *Humanitär rätt och mänskliga rättigheter – Samspel under utveckling*, i Skriftserie för Totalförsvarets folkrättsråd 2002.

David Fishers (juridiska institutionen Stockholm) bok från 2003 *Mänskliga rättigheter* är ett arbete som allmänt belyser rättigheterna utifrån ett folkrättsligt perspektiv med både FN och Europakonventionen som grund.

⁷ Alfredsson, Gudmundur och Eide, Asbjorn (red.).

⁸ Se även av samma författare tillsammans med Andersson, Torbjörn och Nordback, Kenneth, EU black-listing, the renaissance of imperial power, but on a global scale, i *European Business Law Review*, 2003 och som ensam författare, UN Targeted Sanctions, Legal Safeguards and The European Convention on Human Rights, i *NJIL*, 2003.

Vid socialantropologiska institutionen i Stockholm har det inletts ett doktordprojekt om internationella interventioner och mänskliga rättigheter.⁹

Forskning som rör *EU och/eller Europakonventionen* och allmänt mänskliga rättigheter är relativt omfattande och spridd i landet. Stor del av forskningen utgår från det juridiska perspektivet. Flera artiklar i dessa ämnen finns publicerade. T.ex. har Daniel Tarschys (statsvetenskapliga institutionen, Stockholm) skrivit om *Europarådet, EU och de mänskliga rättigheterna* i JT 2000, Iain Cameron (juridiska institutionen Uppsala) om *EU-stadgan om de grundläggande rättigheterna – för vem, och varför?* I ERT 2001 och Per Hallström (Umeås juridiska institution) om *Nationella avsteg från EU:s stadga om grundläggande rättigheter* i SvJT 2002.

Flera andra artiklar i samma ämne bör nämnas: Leif Sevon om *De mänskliga rättigheterna i EU*, i ERT 2000, Louise Gunvén om *EU:s stadga om de grundläggande rättigheterna – arbetet med att ge EU en ”själ”*, i ERT 2001, Jacob W.F. Sundberg om *Från Europarådet till EU-stadgan*, i ERT 2002, Ulf Bernitz om *EU:s rättighetsstadga – hur kan den knytas till EU- och EG-fördragen?*, i ERT 2002 och Inger Österdahl om *The court and soft law: Who’s afraid of the EU Fundamental Rights Charter?* I *Soft Law in Governance and Regulation*, 2004.

Michael Hellners lite mer omfattande rapport till Swedish Institute for European Policy Studies om *Skyddet av grundläggande fri- och rättigheter i framtidens EU* från 2003 bör också omnämnas i detta sammanhang.

Hans Danelius kommentar till Europakonventionen är en av det större verken som allmänt belyser konventionen.¹⁰ Detta gäller även för Iain Camerons bok i ämnet.¹¹

Vissa arbeten berör *svensk lagstiftning/tillämpning och konventionen*. Iain Cameron har detta perspektiv i flera publikationer.¹² Likaså har Percy Bratt och Jan Södergren publicerat två artiklar om konventionens tillämpning i inhemsk

⁹ Viktorin, Mattias, Internationella interventioner och mänskliga rättigheter. Pågående.

¹⁰ Danelius, Hans, Mänskliga rättigheter i europeisk praxis, 2002.

¹¹ Cameron, Iain, An Introduction to the European Convention on Human Rights, 2002.

¹² Cameron, Iain, The ECHR in Sweden Since Incorporation, in International and Comparative Law Quarterly, 1999, Sweden and the ECHR, in Blackburn, R., (ed.), The ECHR in National Law, Oxford UP, 2001 och Swedish Criminal Law and Gross Human Rights Offences, in Asp, P., Herlitz, C. and Holmquist, L., (eds.) Flores juris et legume: festskrift till Nils Jareborg, 2002.

rätt.¹³ I vissa monografier som inte uttryckligen behandlar mänskliga fri- och rättigheter förekommer att något avsnitt behandlar konventionens betydelse för den fråga som undersöks. Detta gäller t.ex. för Christina Moëlls monografi *Proportionalitetsprincipen i skatterätten*.¹⁴ Boken behandlar svensk skatterätt och hur proportionalitetsprincipen fått genomslag inom detta rättsområde.

Vissa arbeten tar sin utgångspunkt i *Europakonventionens tillämpning i de baltiska staterna*. Detta gäller t.ex. för Caroline Taubes artiklar.¹⁵ Martin Nits vid Raoul Wallenberg institutet har även påbörjat en avhandling som handlar om konventionens inflytande i de baltiska staterna.¹⁶

Flera arbeten behandlar rättigheterna utifrån ett strikt *konstitutionellt perspektiv* med regeringsformen som utgångspunkt. Detta gäller för t.ex. Joakim Nergelius (numera rättsvetenskapliga institutionen Örebro) avhandling *Konstitutionellt rättighetskydd* från 1996. En ren konstitutionell utgångspunkt har även Iain Camerons arbete *Protection of Constitutional Rights in Sweden* i Public Law 1997 och Karl-Göran Algotssons (statsvetenskapliga institutionen Uppsala) arbete i *Svensk författningspolitik* från 2003.¹⁷ En annan bok värd att nämnas i sammanhanget är Rune Lavins bok *Lagrådet och den offentliga rätten 1999–2000* från 2001 som bl.a. behandlar Lagrådets granskning utifrån regeringsformens kapitel om rättigheter. En artikel av Karin Åhman behandlar rättighetsskyddet i praktiken med både regeringsformen och Europakonventionen som utgångspunkt.¹⁸

¹³ Bratt, Percy och Södergren, Jan, Europakonventionens tillämpning i det inhemska systemet, i ERT 2000 och Axplock ur svensk tillämpning efter inkorporeringen av Europakonventionen, i ERT 2001. Se även av Crafoord, Clarence, Inhemska gottgörelse för kränkningar av Europakonventionen, i ERT 2001.

¹⁴ Moëll, Christina, Proportionalitetsprincipen i skatterätten, 2003.

¹⁵ Taube, Caroline, The interaction of constitutional jurisprudence and the jurisprudence of the European Court of Human Rights, i Interpretation and Direct Application of the Constitution, Europarådet, 2002 och The impact of the European Convention on Human Rights on constitutional jurisprudence in Estonia, Latvia and Lithuania. A comparative analysis, i Revue de justice constitutionnelle est-européenne, 2002.

¹⁶ Mits, Martins, The Impact of the European Convention on Human Rights on the Development of Legal Doctrine and Applications of Legal Norms in the Baltic States. Pågående.

¹⁷ Algotsson, Karl-Göran, Grundläggande fri- och rättigheter, i Svensk författningspolitik, Mattson, Ingvar och Petersson, Olof (red.), 2003.

¹⁸ Åhman, Karin, Rättighetsskyddet i praktiken – skydd på papperet eller verkligt genomslag? i Petersson, Olof och Smith, Eivind (red.), Konstitutionell demokrati, 2004.

Viss forskning behandlar rättigheter i *andra länder* eller s.k. *regionala mänskliga rättigheter*. Detta gäller t.ex. Marina Svenssons olika arbeten med början 1996 som rör mänskliga rättigheter i Kina,¹⁹ Jonas Grimhedens artikel om detsamma²⁰ och Stig Toft Madsens avhandling från sociologiska institutionen i Lund om staten, samhället och mänskliga rättigheter i Sydasiens.²¹ Svensson är verksam vid centrum för öst- och sydostasienstudier i Lund och Grimheden vid Raoul Wallenberg institutet. Inger Österdahl (juridiska institutionen Uppsala) har med början 1998 skrivit flera arbeten om mänskliga rättigheter i Afrika.²² Slutligen har Maja Kirilova Eriksson (från samma institution) skrivit om det interamerikanska systemet för mänskliga rättigheter.²³

Vid institutionen för östeuropastudier i Uppsala har publicerats arbeten om mänskliga rättigheter i bl.a. Ryssland.²⁴

¹⁹ Svensson, Marina, *The Chinese Conception of Human Rights – The Debate on Human Rights in China, 1898–1949*, 1996; *Dagens Kina och mänskliga rättigheter*, *Omvärlds Bildning Kina*, 1998; with Angle, Stephen C., *On Rights and Human Rights: A Contested and Evolving Chinese Discourse, 1900–1949*, 1999; with Mellbourn, Anders, *Swedish Human Rights Training in China. An Assessment*. The Swedish Institute of International Affairs, *Human Rights – A Onehundred Year Long Struggle*, *China Rights Forum*, 1999; *The Chinese Debate on Asian Values and Human Rights: Some Reflections on Relativism, Nationalism, and Orientalism*,” in Jacobsen, Michael and Bruun, Ole (eds.) *Human Rights and Asian Values: Contesting National Identities and Cultural Representations in Asia*, 2000; *The Chinese Human Rights Reader*, Co-editor with Angle, Stephen C. M. och Sharpe, E., 2001; *Debating Human Rights in China: A Conceptual and Political History*, Rowman and Littlefield, 2002.

²⁰ Grimheden, Jonas, *Menneskerettighetspolitikk overfor Kina: Konfrontation eller dialog?* (med Thelle, Hatla och Stearns, Lisa), i *Mennesker og rettigheter* 1999.

²¹ Madsen, Stig Toft, *State, Society and Human Rights in South Asia*, 1995.

²² Österdahl, Inger, *The Jurisdiction ratiōne materiae of the African Court of Human and Peoples’ Rights*, 1998; *Räddaren i nöden II*, Re: *Den afrikanska stadgan för människans och folkens rättigheter*, SvJT 2000; *Implementing Human Rights in Africa: The African Commission on Human and Peoples’ Rights and Individual Communications*, 2002; *The Surprising Originality of the African Charter on Human and Peoples’ Rights*, *Nordic Cosmopolitanism, Essays in International Law for Martti Koskenniemi*, red. Jarna Petman and Jan Klabbers, Leiden, 2003.

²³ Kirilova Eriksson, Maja, *Skydd av mänskliga rättigheter: Det interamerikanska systemet*, 2002.

²⁴ Johnsson, Anna, *Lagprövning och individuell rättslig aktivism i Ryssland*, i *Nordiskt östforum*, 2002 och *Constitutionalism and Changing Concepts of Rights: The Case of Slovenia*, Working Paper, Uppsala universitet, 2003.

Företagens ansvar för mänskliga rättigheter har kommit i fokus under senare tid. Detta har också gett resultat i forskningssammanhang. Magdalena Bexell (statsvetenskapliga institutionen i Lund) har skrivit några arbeten om dessa frågor.²⁵

Ett pågående doktorandprojekt vid juridiska institutionen i Lund behandlar samma ämne med arbetstitel *Business and Human Rights*²⁶ liksom vid juridiska institutionen i Uppsala.²⁷ Vid institutionen för ekonomisk historia i Stockholm pågår också ett projekt om företag och mänskliga rättigheter av doktoranden Lisbeth Segerlund.²⁸

I övrigt behandlar Eva Ermans avhandling från statsvetenskapliga institutionen i Stockholm mänskliga rättigheter på ett mer allmänt plan.²⁹ Likaså tar Per Sundmans arbete om kristen etik och mänskliga rättigheter³⁰ och Eva Evers Rosanders artikel om genus, islam och mänskliga rättigheter³¹, båda från teologiska institutionen i Uppsala, denna utgångspunkt.

Per Berglings arbeten (juridiska institutionen Umeå) tar sin utgångspunkt i skapande och tillämpning av mänskliga rättigheter i samband med internationella fredsbevarande och statsbyggande missioner.³² Slutligen tar antologin

²⁵ Bexell, Magdalena, Corporate Responsibilities Beyond Borders? The Debate on Corporate Social Responsibility in the EU in Whither Europe?, (red.) Björnberg, Ulla, 2003, Distribution of Responsibility for Human Rights Protection: The Public-Private Distinction” i Die Friedens-Warte. Journal of International Peace and Organization, kommande nr 2004, Föreställningar om offentligt och privat i internationell debatt om företags ansvar för mänskliga rättigheter” i NTfM 2004.

²⁶ Mares, Radu, Business and Human Rights – A Compilation of Documents. Pågående.

²⁷ Rinwigati, Patricia, The Legal Responsibility of Multinational Companies for the Violation of International Human Rights Law (Case study : South East Asia). Pågående.

²⁸ Segerlund, Lisbeth, Corporate social responsibility, non-governmental organisations and a development towards a new regulatory framework? Pågående. Se även samma författare i Mänskliga rättigheter, Amnéus, Diana och Gunner, Göran (red.), 2003; The Responsibility of Corporations for Human Rights and Social Issues, NGOs and a Development Towards a New Regulatory Framework?

²⁹ Erman, Eva, Action and institution: contributions to a discourse theory of human rights, 2003.

³⁰ Sundman, Per, Human Rights, justification and Christian ethics, 1996.

³¹ Evers Rosander, Eva, Genus, islam och mänskliga rättigheter: exempel från Marocko och Senegal, i Amnéus, Diana och Gunner, Göran (red.), Mänskliga rättigheter, 2003.

³² Bergling, Per, Mapping Legal Cultures: “Grand Assessments” as Analytical Tools and Political Exercises”, pågående; Judicial Reform Under International Law, i NJIL, 2001; Rule of Law on the International Agenda: Legal and Judicial Reform in the Context of International Integration, Development Cooperation and International Administration, i JT 2002–2003; Rebuilding justice: International Administrations as Promoters of Rule of Law and Human Rights, i Tfr 2003; International Territorial Administrations and Rule of Law, Asia-Pacific News, 2004.

Universal Ethics upp allmänna etikfrågor, däribland mänskliga rättigheter och etik.³³

4.3 Medborgerliga och politiska rättigheter

Rätten till liv behandlas i Hans Göran Francks arbete om dödsstraffet, *The Barbaric Punishment* från 2003.³⁴

Arbeten som belyser *yttrandefriheten* som en mänskliga rättighet förekommer i flera sammanhang. Tryckfriheten – som en del av denna rättighet – behandlas också. Några artiklar av Inger Österdahl respektive Thomas Bull (juridiska institutionen i Uppsala) behandlar yttrandefriheten.³⁵ Författarna behandlar ämnet utifrån Europakonventionen respektive svensk grundlag. Likaså behandlar Wiweka Warnling Nerep (juridiska institutionen Stockholm) samma ämne i en lärobok³⁶ och i en artikel.³⁷ Båda arbetena tar sin utgångspunkt i regeringsformen. Katarina Alexius Bergströms (juridiska institutionen Uppsala) avhandling från 1997 behandlar yttrandefriheten ur ett rätthistoriskt perspektiv.³⁸

En avhandling från Raoul Wallenberg institutet från 2003 behandlar pressfriheten från ett människorättsperspektiv.³⁹ I en artikel från 1995 behandlas tryckfriheten ur ett kvinnoperspektiv.⁴⁰ Hans-Gunnar Axberger (juridiska institutionen Stockholm) har i en rad arbeten – förutom i sin avhandling från 1984

³³ Universal Ethics, Bexell, Göran och Andersson, Dan-Erik, (red.), 2003.

³⁴ Franck, Hans Göran, *The Barbaric Punishment*, Revised and edited by William Schabas, 2003.

³⁵ Österdahl, Inger, Tala om rasism: Något om yttrandefriheten enligt Europakonventionen om mänskliga rättigheter, i *Ad Studium et ad Laborem Incitavit* Elsa Eschelsson, 1997, Bull, Thomas, Uniformsförbudet, tiden och grundlagen, i SvJT 1996, Förargelseväckande yttrandefrihet? i SvJT 1999 och *Changing Principles of Freedom of Speech in Sweden*, i EPL 2002.

³⁶ Warnling-Nerep, Wiweka, En orientering i tryckfrihet och yttrandefrihet, 2003.

³⁷ Warnling Nerep, Wiweka, Offentlighet och yttrandefrihet, i Mattsson, Ingvar och Petersson, Olof (red.), *Svensk författningsspolitik*, 2003.

³⁸ Alexius Bergström, Katarina, Politisk yttrandefrihet. En studie i lagstiftning och praxis under demokratins genombrottstid, 1997.

³⁹ Thorgeirsdottir, Herdis, *Journalism Worthy of the Name: A Human Rights Perspective on Freedom within the Press*, 2002.

⁴⁰ Svensson, Eva-Maria, Vems tryckfrihet – hans, hennes eller hans och hennes? i Nordborg, Gudrun, (red.) *13 kvinnoperspektiv på rätten*, 1995.

– behandlat tryckfriheten.⁴¹ Likaså gör Gunnar Persson (juridiska institutionen Stockholm) detta i en artikel från 2000 och i sin avhandling om förhållandet mellan tryckfrihet, yttrandefrihet och annan rätt.⁴² Slutligen bör Håkan Strömbergs lärobok *Tryckfrihetsrätt* från 2003 nämnas här. Boken behandlar svensk rätt på området.

Övriga arbeten som behandlar de *politiska opinionsfriheterna* är t.ex. Thomas Bulls avhandling från 1997 *Mötes- och demonstrationsfriheten*⁴³ och Petra Herzfeld Olssons (juridiska institutionen Stockholm) avhandling från 2003 *Facklig föreningsfrihet som mänsklig rättighet*. Bulls avhandling är konstitutionell med komparativa inslag. Herzfeld Olssons avhandling behandlar rättigheten ur ett internationellt perspektiv. *Religionsfriheten* behandlas i flera artiklar. Malin Wimmelius (statsvetenskapliga institutionen Umeå) har skrivit en artikel om religionsfrihet och demokrati.⁴⁴ Göran Gunner har publicerat flera artiklar i ämnet.⁴⁵

I en artikel behandlar Wiweka Warnling-Nerep *skyddet mot påtvingat kroppsligt ingrepp* enligt regeringsformen.⁴⁶

Arbeten som rör *domstolarna* (rätten till domstolsprövning, oberoende domstolar etc.) har även publicerats. Till de större arbetena hör Karol Nowaks (juridiska institutionen Göteborg) avhandling från 2003 om oskyldighetspresumtionens tillämpning i svensk rätt enligt Europakonventionen.⁴⁷ Detta gäller

⁴¹ Se t.ex. Axberger, Hans-Gunnar, Den s.k. indirekta tobaksreklamens tryckfrihetsrättsliga ställning, i JT 1997–98 och Tryckfrihetsrätten, konkurrensrätten och framtiden, i JT 1998–99.

⁴² Persson, Gunnar, Meddelarfrihet vid filmad föreläsning? i JT 2000 och Exklusivitetsfrågan: Om förhållandet mellan tryckfrihet, yttrandefrihet och annan rätt, 2002.

⁴³ Bull, Thomas, Mötes- och demonstrationsfriheten: En statsrättslig studie av mötes- och demonstrationsfrihetens innehåll och gränser i Sverige, Tyskland och USA, 1997. Se även av samme författare Demonstrationsfrihetens dubbla ansikte, i Flyghed och Hörnqvist (red.), Laglöst land, 2003.

⁴⁴ Wimmelius, Malin, Religionsfrihet och demokrati i Sverige, i NTfMR 2002.

⁴⁵ Gunner, Göran, Att slakta ett får i Guds namn – om religionsfrihet och demokrati. Demokratiutredningens skrift nr 14 SOU 1999:9; Religjös identitet och olikhet. En utmaning för majoritetssamhället i Ekonomiska, sociala och kulturella rättigheter. III. Rätten till kultur, 2000; Mellanösterns religiösa minoriteter. En studie med tyngdpunkt på kristna minoriteter. MENA-projektet, Delstudie 10, 2000; Absolut religionsfrihet och religionsutövning i praktiken i Gunner, Göran och Spiliopoulou-Åkermark, Sia (red.), Mänskliga rättigheter, 2001.

⁴⁶ Warnling-Nerep, Wiweka, Påtvingat kroppsligt ingrepp (RF 2:6) och JO:s rättsvägläddande funktion, i FT 2002.

även för Jonas Grimhedens avhandling från 2004 om domstolarnas oberoende i Kina.⁴⁸ Hit bör också räknas Wiweka Warnling-Nereps bok om rättsprövning och rätten till domstolsprövning och Joakim Nergelius bok om förvaltningsprocess, normprövning och Europarätt.⁴⁹ Warnling-Nereps bok tar sin utgångspunkt i svensk rätt och i Europakonventionen.

Artiklar som bör nämnas är Per-Ole Träskmans (juridiska institutionen Lund) arbeten i straffrätt och straffprocessrätt och mänskliga rättigheter⁵⁰ och Iain Camerons artikel om skattetilläggen och Europakonventionen.⁵¹ Joakim Nergelius två artiklar om domstolarna hör också hit⁵² liksom två andra artiklar om rättsprövningslagen.⁵³ De senare artiklarna tar sin utgångspunkt i svensk offentlig rätt och Europakonventionen.

Slutligen bör nämnas Jonas Ebbessons (juridiska institutionen Stockholm) arbete om tillgång till domstolar i miljöfrågor.⁵⁴ Per Henrik Lindblom (juridiska

⁴⁷ Nowak, Karol, Oskyldighetspresumtionen – dess betydelse för svensk rättstillämpning i teori och praktik, 2003.

⁴⁸ Grimheden, Jonas, Themis v. Xiezh: Assessing Judicial Independence in the People's Republic of China under international Human Rights Law, 2004.

⁴⁹ Warnling-Nerep, Wiweka, Rättsprövning och rätten till domstolsprövning, 2002 och Nergelius, Joakim, Förvaltningsprocess, normprövning och Europarätt, 2000.

⁵⁰ Träskman, Per-Ole, Reform Movements in Criminal Procedure and the Protection of Human Rights, i RIDP 1995; The Protection of Human Rights in International Co-operation in Criminal Proceedings, RIDP 1995; Rules of the Corpus Juris for Sanctions. Analysis of the Specifications. i Barbara Huber, Das Corpus Juris als Grundlage eines Europäischen Strafrechts. Beiträge und Materialien aus dem Max-Planck-Institut für ausländisches und internationales Strafrecht, Freiburg 2000, Utstängning genom tidsobestämd inspärning? Det problematiska livstidsstraffet. Vagn Greve, Beth Grothe Nielsen och Annika Snare : Nytt det? Mosaik om kriminalforsorg og kriminalpolitik, 2001; Våldtäkt, våldtäktsman, gärningsbeskrivning och egenhändigt brott, i Festskrift till Per Henrik Lindblom, 2004.

⁵¹ Cameron, Iain, Skattetilläggen och Europakonventionen, i SvJT 2001.

⁵² Nergelius, Joakim, Domstolarna, grundlagen och rättighetsskyddet – några reflektioner kring de senaste årens debatt och praxis, i SvJT 1997 och Lassagårdmålet: Viktigt avgörande om domstolars rätt att överpröva administrativa beslut, i JT 1997/98.

⁵³ Södergren, Patrik, Europakonventionen, rättsprövning och 22a § förvaltningslagen – obefintliga problem får sin lösning? i FT 2002 och Warnling Nerep, Wiweka, Hur skall en "europaisk älg" domstolsprövas? – En konflikt mellan FL 22 a § och lagen om rättsprövning, i FT 2003.

⁵⁴ Ebbesson, Jonas, Access to Justice in Environmental Matters in the EU, 2002.

institutionen Uppsala) har bl.a. berört domstolarnas roll i samhället, rättsskydd mot staten och tillgång till domstolar.⁵⁵

Några pågående forskningsprojekt hör också till området för domstolarna. Jane Reichel (juridiska institutionen Stockholm) har ett arbete med titel *The Right to Defence in European Administrative Law* och Olle Mårsäters projekt (juridiska institutionen Uppsala) behandlar det folkrättsliga skyddet av rätten till domstolsprövning. Slutligen har Anna Johnsson ett projekt om rätten till domstolsprövning i Ryssland.

Inom ämnet *äganderätten* har Karin Åhman (juridiska institutionen Uppsala) publicerat bl.a. avhandlingen *Egendomsskyddet från 2000*.⁵⁶ Avhandlingen belyser rättigheten ur Europakonventionens perspektiv. Likaså har Gudrun Gauksdottir (juridiska institutionen Lund) 2004 lagt fram en avhandling med ett nordiskt perspektiv på rättigheten.⁵⁷ Bertil Bengtsson (juridiska institutionen Uppsala) har närmast ett konstitutionellt och fastighetsrättsligt perspektiv i sin bok om grundlagen och fastighetsrätten.⁵⁸ Karl-Göran Algotssons bok *Äganderätt och demokrati* från 2001 bör också nämnas här.⁵⁹ Göran Skogh och Jan-Erik Lane har i sin lärobok i rättsekonomi även behandlat detta ämne.⁶⁰

Ett sista område som har behandlats flitigt under senare tid rör frågor som handlar om asyl. *Rätten till asyl* regleras inte i samtliga dokument om mänskliga rättigheter men aktualiseras bl.a. i samband med förbudet om *non-refoulement* dvs. att ingen får avvisas eller utvisas till ett land som riskerar att utsätta en person för behandling i strid med bl.a. förbudet mot tortyr. Tortyrförbudet är en av de s.k. absoluta rättigheterna och återfinns i flera väsentliga dokument om mänskliga rättigheter. De flesta arbeten som getts ut har en juridisk infallsvinkel. Gregor Noll (Raoul Wallenberg institutet Lund) har publicerat flera arbeten

⁵⁵ Lindblom, Per-Henrik, *Progressiv process: Spridda uppsatser om domstolsprocessen och samhällsutveckling*, 2000.

⁵⁶ Åhman, Karin; *Egendomsskyddet: Äganderätten enligt artikel 1 första tilläggsprotokollet till den Europeiska konventionen om de mänskliga rättigheterna*, 2000. Se även av samma författare *Egendomsbegreppet och människans rätt till sin egen kropp* i Granström, Görel (red.), *Lika inför lagen? Rätten ur ett genusperspektiv*, 1999; Barsebäck ur ett egendoms perspektiv, ERT 1999 och Europakonventionen, *äganderätten och Sverige – två nya rättsfall*, i ERT 2004.

⁵⁷ Gauksdottir, Gudrun, *The Right to Property and the European Convention on Human Rights. A Nordic Approach*. 2004.

⁵⁸ Bengtsson, Bertil, *Grundlagen och fastighetsrätten*, 1996.

⁵⁹ Algotsson, Karl-Göran, *Äganderätt och demokrati. Svensk grundlagsdebatt under 1990-talet*, 2001.

⁶⁰ Skogh, Göran och Lane, Jan-Erik, *Äganderätten i Sverige, En lärobok i rättsekonomi*, 2000.

med detta tema.⁶¹ Örjan Edström (juridiska institutionen Umeå) har publicerat flera arbeten som rör asylfrågor men även arbeten som rör flyktingar.⁶² Maja Kirilova Eriksson har behandlat svensk utlänningsrätts förhållande till internationell standard samt den schweiziska asyl- och utlänningsrätten i två artiklar från 1995 och 1998.⁶³ Erik Janzon har publicerat en artikel i ERT som behandlar frihetsberövanden enligt utlänningslagen och Europakonventionen.⁶⁴

Slutligen bör Elisabeth Abiris (institutionen för freds- och utvecklingsforskning Göteborg) avhandling om migrationspolicy nämnas.⁶⁵

Ett doktorandprojekt om ensamkommande flyktingbarn har slutligen inletts vid juridiska institutionen i Uppsala.⁶⁶

⁶¹ Noll, Gregor, *Negotiating Asylum. The EU acquis. Extraterritorial Protection and the Common Market of Deflection*, 2000; Gregor, R. Byrne, J. Vedsted-Hansen, *New Asylum Countries? Migration Control and Refugee Protection in an Enlarged European Union*, 2002, *Understanding Refugee Law in an Enlarged European Union* (co-authored with Dr Rosemary Byrne and Professor Jens Vedsted-Hansen), *EJIL* 2004; *International Protection Obligations and the Definition of Subsidiary Protection in the EU Qualification Directive*, in Constança Dias Urbano de Sousa and Philippe De Bruycker, *The emergence of an European Asylum Policy / L'émergence d'une politique européenne d'asile*, 2004. Se även av samma författare följande pågående arbeten: *Proof, Evidentiary Assessment and Credibility in Asylum Law and Entries on "Non-convention Status" and "Readmission Agreements"* in Matthew Gibney and Randall Hansen (eds.), *Global Migration: An Encyclopedia*, ABC-CLIO, Santa Barbara.

⁶² Edström., Örjan, *Sweden: Comparative legal study on subsidiary protection*, i Daphné Boutillet-Paquet, *Subsidiary Protection of Refugees in the European Union: Complementing the Geneva Convention? (La protection subsidiaire des réfugiés dans l'union européenne: un complément à la convention de Genève?)*, 2002.; *Immigration and Third Country Nationals – a Swedish Perspective*, i Philippe de Bruycker (editor), *The Emergence of a European Immigration Policy/L'émergence d'une politique européenne d'immigration*, 2003; *The Reception Conditions for Asylum Seekers: A Comment*, i C. D. Urbano de Sousa (editor), *The Emergence of an European Asylum Policy/L'émergence d'une politique européenne d'asile*, 2004.

⁶³ Kirilova Eriksson, Maja, *Swedish Refugee Law and Practice in the Light of International Law*, TFR, 1995; *Den schweiziska asyl- och utlänningsrätten – ett steg bakåt? Mennesker og rettigheter*, 1998.

⁶⁴ Janzon, Erik, *Frihetsberövanden enligt utlänningslagen och Europakonventionen*, i ERT 2003.

⁶⁵ Abiri, Elisabeth, *The Securitisation of Migration: Towards an Understanding of Migration Policy Changes in the 1990s*, 2000.

⁶⁶ Rand, Mailis, *International (Human Right and Refugee) Law versus European (Asylum) Law: The Problem of Unaccompanied Child Asylum Seekers and Their Protection*. Pågående.

4.4 Ekonomiska, sociala och kulturella rättigheter

Forskning som renodlat utgår från de ekonomiska, sociala och kulturella rättigheterna är inte så omfattande. Däremot förekommer dessa rättigheter oftare i sammanhang då särskilda grupperns rättigheter (barns, kvinnors etc.) behandlas. Nedan skall dock sammanfattas de arbeten som getts ut eller som påbörjats.

Vid Göteborgs juridiska institution disputerade Håkan Gustafsson 2002 på avhandlingen *Rättens polyvalens – en rättsvetenskaplig studie av sociala rättigheter*. Avhandlingen är rättssociologisk. Vid samma institution, men år 2004, disputerade också Sara Stendahl på en avhandling om samhällets ansvar för människors försörjning vid sjukdom.⁶⁷ Utgångspunkten för arbetet är socialrättslig.

Ewa Gustavsson (juridiska institutionen Lund) har ett offentlighetsrättsligt perspektiv på arbetet *Missbrukare i rättsstaten*⁶⁸ liksom Tittia Mattssons (vid samma institution) artikel om anmälningsplikten till socialtjänsten.⁶⁹ Lotta Vahlne Westerhäll (juridiska institutionen Göteborg) har publicerat en studie av social trygghet i Sverige.⁷⁰

Maja Kirilovas Erikssons artikel från 2002 om familjens rättigheter tar sin utgångspunkt i IKESKR.⁷¹

I ERT har det publicerats två artiklar under senare tid av relevans för detta avsnitt. Den ena artikeln är författad av Staffan Ingmansson (juridiska institutionen Umeå) och behandlar sociala förmåner ur ett EU-perspektiv. Den andra artikeln är författad av Petra Herzfeld Olsson och behandlar arbetsrättsliga frågor i EU:s stadga om grundläggande rättigheter.⁷²

⁶⁷ Samhällets ansvar för människors försörjning vid sjukdom (Communicating Justice Providing Legitimacy – The legal practises of Swedish administrative courts in cases regarding sickness cash benefit), 2004.

⁶⁸ Gustavsson, Ewa, *Missbrukare i rättsstaten – En rättsvetenskaplig studie om lagstiftningen rörande tvångsvård av vuxna missbrukare*, 2001.

⁶⁹ Anmälningsplikten till socialtjänsten, i Vahlne Westerhäll, Lotta, (red.) *Rättssäkerhetsfrågor inom socialrätten*, 2002.

⁷⁰ Vahlne Westerhäll, Lotta, *Den starka statens fall? En rättsvetenskaplig studie av svensk social trygghet 1950–2000*, 2002.

⁷¹ Kirilova Eriksson, Maja, *Family Rights and The United Nations Covenant on Economic, Social and Cultural Rights; Article 10(1)*, i Audrey Chapman och Sage Russel (red.), *Core Obligations: Building a Framework for Economic, Social and Cultural Rights*, 2002.

⁷² Ingmansson, Staffan, *Likabehandling, unionsmedborgarskap och rätten till sociala förmåner*, i ERT 2002 och Herzfeld Olsson, Petra, *Betydelsen av vissa arbetsrättsligt relevant rättigheter i EU:s stadga om grundläggande rättigheter – å vad bidde det då då? i ERT 2004*.

Vid Raoul Wallenberg institutet i Lund har ett projekt inletts som rör rätten till utbildning.⁷³ Likaså har David Fisher ett pågående arbete som behandlar rätten till utveckling.⁷⁴

4.5 Diskrimineringsförbudet

I flera dokument om mänskliga rättigheter föreskrivs ett *diskrimineringsförbud* av de i dokumentet angivna rättigheterna. Vissa dokument anger också ett mer allmänt förbud mot lagstiftning som är diskriminerande. Rätten att inte bli diskriminerad är en grundläggande mänsklig rättighet och kan heller inte inordnas i någon särskild ämneskategori av rättigheter. Förbudet gäller för samtliga rättigheter. Lotta Lerwalls (numera rättsvetenskapliga institutionen Örebro) avhandling från 2001 *Könsdiskriminering* utgår från både nationell och internationell rätt. Lerwall har även publicerat två artiklar i ämnet.⁷⁵ Vidare kan anges Thomas Bulls artikel om diskriminering och positiv faderskapstalan⁷⁶ och Ann Numhauser-Hennings (juridiska institutionen Lund) antologi från 2000 *Perspektiv på likabehandling och diskriminering*.⁷⁷ Två artiklar behandlar lönediskriminering på grund av kön.⁷⁸

Vid Malmö högskola presenterades i april 2004 en avhandling om inre utlänningskontroll i polisarbete.⁷⁹ Avhandlingen som är tvärvetenskaplig gavs ut vid utbildningsområdet för Internationell migration och etniska relationer. Den behandlar bl.a. skyddet mot etnisk diskriminering.

⁷³ Tomaševski, Katarina, The Right to Education Project. Pågående.

⁷⁴ Fisher, David, The Right to Development: Between Asian Values and Western Liberalism. Pågående.

⁷⁵ Lerwall, Lotta, Könsdiskriminering, 2001. Se även av samma författare: Dags att förnya synen på begreppet "könsdiskriminering", i FT 2002 och Avskedande pga. graviditet – alltid könsdiskriminering, i ERT 2002.

⁷⁶ Bull, Thomas, Diskriminering och dekonstruktion: Om positiv faderskapstalan, i TfRT 2000.

⁷⁷ Numhauser-Henning, Ann, (red.), Perspektiv på likabehandling och diskriminering, 2000.

⁷⁸ Ryman, S.-H., Lönediskriminering på grund av kön, i JT 1997/98 och Laurén, R, Lönediskriminering på grund av kön – några kommentarer, i JT 1998/99.

⁷⁹ Hydén, Sophie och Lundberg, Anna, Inre utlänningskontroll i polisarbete: Mellan rättsstatsideal och effektivitet i Schengens Sverige, 2004.

Håkan Göransson m.fl. (rättsvetenskapliga institutionen Örebro) har publicerat en praktisk kommentar till den svenska arbetsrättsliga lagstiftningen mot diskriminering.⁸⁰

I ett pågående doktorandprojekt vid juridiska institutionen Stockholm behandlas diskrimineringskyddet för studenter med funktionshinder. Arbetet – som är offentligrättsligt – tar sin utgångspunkt i både svenska och internationella regelverk.⁸¹

4.6 Vissa grupperns mänskliga rättigheter

I detta avsnitt redovisas arbeten som tar sin utgångspunkt i vissa grupperns mänskliga rättigheter. Inledningsvis behandlas de arbeten som uppmärksammar mäns respektive kvinnors mänskliga rättigheter. Härfter skall de arbeten som lägger fokus på barns mänskliga rättigheter belysas. Slutligen redovisas de arbeten som tar upp olika befolkningsgruppers rättigheter. Begreppet befolkningsgrupper har tolkats så att frågor rörande bl.a. minoriteters rättigheter och ursprungsfolks rättigheter ingår.

Kvinnors och mäns rättigheter

Eva-Maria Svensson (juridiska institutionen Göteborg) har publicerat olika arbeten om *kvinnors rättigheter*.⁸² Flera av hennes arbeten har inriktning mot jämställdhetsfrågor/genusfrågor. Detta gäller också för Sari Kouvos (vid samma institution) avhandling från 2004 *Making just rights? Mainstreaming Women's Human Rights and a Gender Perspective*.

⁸⁰ Göransson, Håkan och Karlsson, Anders, Diskrimineringslagarna, En praktisk kommentar, 2003.

⁸¹ Sahlin, Richard, Diskrimineringskyddet för studerande med funktionshinder. En offentligrättslig studie. Pågående.

⁸² Svensson, Eva-Maria, Vems tryckfrihet – hans, hennes eller hans och hennes? i 13 kvinnoperspektiv på rätten, red. Nordborg, Gudrun, 1995; Genus och rätt. En problematisering av föreställningen om rätten, 1997; Staten, grundlagen och sexualiteten – pornografidebatten och statens ansvar för demokratins idéer, Värdegrundens publikationsserie, 2000; Sex Equality: Changes in Politics, Jurisprudence and Feminist Legal Studies, i antologin Responsible Selves, Women in the Nordic legal culture, Nousiainen, Gunnarsson, Lundström, Niemi-Kiesilainen, (eds.), Ashgate, Dartmouth, Great Britain, 2001; tillsammans med Sari Kouvo, Genusforskning inom juridiken, Höskoleverkets skriftserie, Stockholm 2001; Självbestämmande, Definitioner, begreppsutveckling och systematisering i en filosofisk, rättslig och politisk kontext, i konferensrapport Tromsø universitet, 2002.

Maja Kirilova Eriksson har publicerat flera artiklar som rör kvinnors rättigheter ur främst internationellt perspektiv.⁸³ Likaså bör två artiklar av Olle Mårsäter och Sia Spiliopoulou-Åkermark om FN:s kvinnodiskrimineringskonvention och reservationer nämnas.⁸⁴ Spiliopoulou-Åkermark behandlar också minoritetskvinnors rättigheter i en artikel utifrån Europakonventionen.⁸⁵

Jonas Svenssons (teologiska institutionen Lund) avhandling från 2000 behandlar islam och kvinnors mänskliga rättigheter ur ett internationellt perspektiv.⁸⁶

Barns rättigheter

Den forskning som finns beträffande *barns rättigheter* är relativt omfattande. Vid sociologiska institutionen i Göteborg disputerade Kristina Bartley 1998 på en avhandling om *Barnpolitik och barnets rättigheter*. Titti Mattsson (juridiska institutionen Lund) har publicerat flera arbeten rörande frågor om barns rättigheter. Utgångspunkten är förvaltningsrättslig/socialrättslig.⁸⁷ Johanna Schiratzki (juridiska institutionen Stockholm) har också publicerat flera arbeten om barns rättigheter.⁸⁸ År 2004 disputerade Lotta Dahlstrand (juridiska institutionen Uppsala) på en avhandling om barns deltagande i familjerättsliga processer. Utgångspunkten är civilrättslig. Avhandlingen tar även FN:s barnkonvention med i beaktande.

⁸³ Kirilova Eriksson, Maja, Att gå på två ben eller ett – betraktelsesätt på mänskliga rättigheter, Feministiskt Perspektiv, 2000; Abortion and Reproductive Health: Making International Law More Responsive to Women's Needs, Women and International Human Rights Law – Toward Empowerment, Volume 3, 2001; Kvinnors mänskliga rättigheter – en angelägenhet för det internationella samfundet, Mänskliga rättigheter. Kvinnors rättigheter. Om FN:s Kvinnokonvention, 2002.

⁸⁴ Mårsäter, Olle och Spiliopoulou-Åkermark, Sia, Otillåtna reservationer – Maldivernas reservation mot kvinnodiskrimineringskonventionen, Mennesker og rettigheter, 1995; Otillåtna reservationer i ljuset av kvinnodiskrimineringskonventionen, i Gunner, Göran och Spiliopoulou-Åkermark, Sia (red.) Mänskliga rättigheter – aktuella forskningsfrågor, 2001.

⁸⁵ Spiliopoulou-Åkermark, Sia, Minoritetskvinnors rätt till familjeliv och artikel 8 i Europeiska konventionen om de mänskliga rättigheterna, Retfaerd, 2003.

⁸⁶ Svensson, Jonas, Women's Human Rights and Islam – A Study of Three Attempts at Accommodation, 2000.

⁸⁷ Mattsson, Titti, Barnets mening i LVU-processen, Socialvetenskaplig tidskrift 1998 och Barnet och rättsprocessen – Rättssäkerhet, integritetsskydd och autonomi vid beslut om tvångsvård, 2002. Se även av samma författare pågående projekt: Barns rättsliga ställning som familjehemsplacerad person och Ungdomars rättsliga ställning som institutionsplacerad person.

Inom ramen för projektet Barn som aktörer (juridiska institutionen Uppsala) pågår flera arbeten med inriktning mot barns rättigheter. Forskarna kommer från olika universitet och högskolor i landet. Samtliga är jurister. Exempelvis arbetar Rebecca Stern med ett avhandlingsprojekt om barn som aktörer i ett mångkulturellt perspektiv. Rolf Nygren ansvarar för ett projekt som behandlar barnarbetsförbudet och Jane Winter ansvarar för ett projekt som behandlar barn som beslutsfattare. Två böcker har getts ut inom ramen för projektet; båda under 2004.⁸⁹

Olika befolkningsgruppers rättigheter

Sia Spiliopoulou-Åkermark har publicerat flera arbeten om minoriteters rättigheter. Hon skrev bl.a. sin avhandling i detta ämne.⁹⁰ Infallsvinkeln är folkrättslig. Christina Johnsson (juridiska institutionen Uppsala) har ett konstitutionellt och komparativt perspektiv i sin avhandling från 2002 om minoritetsrättigheter.⁹¹ Hon har även ett pågående projekt som berör minoriteters rättigheter.⁹² Caroline Taube har även behandlat minoriteters rättigheter i flera artiklar som rör de baltiska staterna.⁹³

⁸⁸ Schiratzki, Johanna, Barnkonventionen och svikna förväntningar, i *Mennesker og rettigheter 2002; Barnrättens grunder, 2002; Barnkonventionen och barnets bästa – globalisering med reservation*, i Hallden G., Sandin B. (red.) *Barndom i förändring*, 2003.

⁸⁹ Hollander, Anna, Nygren, Rolf och Olsen, Lena (red.), *Barns makt, 2004 och Barn och rätt, 2004*.

⁹⁰ Spiliopoulou-Åkermark, Sia, *Justifications of Minority Protection in International Law, 1997; The Limits of Pluralism – Recent Jurisprudence of the European Court of Human Rights with Regard to Minorities: Does the Prohibition of Discrimination Add Anything?*, *Journal On Ethnopolitics and Minority Issues in Europe (JEMIE)*, 2002; *Minoritetskvinnors rätt till familjeliv och artikel 8 i Europeiska konventionen om de mänskliga rättigheterna, Retfaerd, 2003; Minority rights in education: International rules and trends*, Huss, Leena, Camilleri Grima, Antoinette & King, Kendall (eds.), *Transcending Monolingualism – Linguistic Revitalisation in Education, 2003; The Non-Autonomous Minority Groups in the Nordic Countries (together with Lauri Hannikainen)*, Archer, Clive and Joenniemi, Pertti (eds.), *The Nordic Peace, 2003, Minority Education under the Framework Convention on National Minorities, 2004*,

⁹¹ Johnsson, Christina, *Nation States and Minority Rights: A Constitutional Law Analysis, 2002*.

⁹² Johnsson, Christina, *De nordiska autonomiernas ställning i den konstitutionella rätten, förvaltningsrätten, folkrätten och EU-rätten. Autonomi som minoritets- och urfolksrättighet. Det interna skyddet för de nordiska urfolken. Pågående*.

⁹³ Taube, Caroline, *Minority rights in present Lithuania*, i Meissner, Bamberger-Stem och Henning, (red.), *Die deutsche Volksgruppe in Litauen, 1998 och Latvia: Political participation of linguistic minorities*, i *International Journal of Constitutional Law, 2003*.

Zelim Skurbaty (Raoul Wallenberg institutet Lund) lade 1998 fram en avhandling om bl.a. minoritetsbegreppet ur ett internationellt perspektiv.⁹⁴

I en antologi från 2002 behandlas urbefolkningars rättigheter.⁹⁵ Gudmundur Alfredsson (Raoul Wallenberg institutet Lund) behandlar frågan om en ny nordisk konvention om samernas rättigheter.⁹⁶

Ett pågående projekt vid institutionen för freds- och utvecklingsforskning Göteborg behandlar Sveriges syn på samernas folkrättsliga ställning. Likaså pågår ett doktorandprojekt vid juridiska institutionen Uppsala om samerna och äganderätten.⁹⁷ Utgångspunkten är rättshistorisk. Slutligen i ett projekt vid Raoul Wallenberg institutet behandlas rättsmedel för kränkningar av minoriteters rättigheter.⁹⁸

⁹⁴ Skurbaty, Zelim, *As if Peoples Mattered: Critical Appraisal of "Peoples" and "Minorities" from the International Human Rights Perspective and Beyond*, 1998.

⁹⁵ *Justice Pending: Indigenous Peoples and Other Good Causes*, Alfredsson, Gudmundur och Stavropoulou, Marai, (red.) 2002.

⁹⁶ Alfredsson, Gudmundur, *Minimum Requirements for a New Nordic Sami-Convention*, i NJIL, 1999.

⁹⁷ Johansson, Peter, *Sveriges syn på samernas folkrättsliga ställning och Päiviö*, Nils Johan, *Varför förlorade samerna äganderätten?*

⁹⁸ Ziemele, Ineta, *Citizenship in international law with the focus at a human rights aspect and State succession, reparations obligation to States and individuals arising in the context of unlawful occupation, legal remedies for violations of minority rights*, European Convention on Human Rights. Pågående.

5 Organisation, nätverk och samarbetsformer

5.1 Svenska nätverk

Raoul Wallenberg institutet i Lund är en stiftelse knuten till Lunds universitet genom avtal mellan institutet, rektorsämnet, juridiska fakulteten och juridiska institutionen. Institutet skapades 1984 och dess främsta uppgift är att främja mänskliga rättigheter genom forskning och utbildning. Flertalet av de forskare som är verksamma inom ämnesområdet mänskliga rättigheter har anknytning både till juridiska institutionen och till institutet. Några forskare delar också sin tjänstgöring mellan juridiska institutionen och Raoul Wallenberg institutet. Institutet är också en del av *Nordic Research Network for Human Rights*, ett nätverk för forskare och vetenskapsmän inom mänskliga rättigheter i de nordiska länderna.⁹⁹ För tillfället pågår sju olika forskningsprojekt vid institutet¹⁰⁰. Institutet ger också ut rapporter och böcker av vilka några har nämnts i denna rapport. Tre tidskrifter ges ut: *International Journal of Minority and Group Rights*, *Nordic Journal of International Law* och *Baltic Yearbook of International Law*. Institutet har slutligen samarbete med forskare från flera olika länder.

Vid Lunds universitet finns – utöver den verksamhet som bedrivs på Raoul Wallenberg institutet – inget officiellt nätverk för mänskliga rättigheter. Ett nytt samarbete håller dock på att utformas. Sedan ett år tillbaka har det etablerats ett nytt, tvärvetenskapligt, grundutbildningsämne där ämnena historia, etik, juridik och statsvetenskap är hörnstenarna.¹⁰¹ Magdalena Bexell, statskunskap, Dan-Erik Andersson, etik, Carin Laurin, juridik och Rouzbeh Parsi, historia, utgör huvudlärarna på utbildningen där Dan-Erik Andersson är den utbildningsansvarige.

⁹⁹ Nordic Research Network for Human Rights se <http://www.abo.fi/institut/imr/norfa/index.htm>

¹⁰⁰ The Right to Education Project (Katarina Tomaševski); Judicial Independence in the People's Republic of China under International Human Rights Law (Jonas Grimheden); Armed Intervention: Legitimacy and Creative Use of Legal Argument (Olof Beckman); Business and Human Rights (Radu Mares); Equality and Rights Applied to Impairment and disability (Anna Bruce); International Law and Migrant Workers in Africa (Arthur Diakité) och Good Governance and Human Rights (Gudmundur Alfredsson).

¹⁰¹ Se <http://www.mr.lu.se/>

På Teologiska högskolan i Stockholm pågår högre tvärvetenskapliga seminarier i mänskliga rättigheter. Seminarierna går ut på att diskutera olika texter om mänskliga rättigheter som deltagarna eller andra författat. Seminarierna ges ett par gånger per termin. Hösten 2003 ordnades ett möte för forskare inom ämnet mänskliga rättigheter för att få en överblick över och samtala om den forskning som pågår i Sverige om mänskliga rättigheter. Fredrik Kroon, numera kampanjsamordnare på Amnesty, var ansvarig för arrangemanget.

Vid Uppsala universitet finns det så kallade Gamla torget-nätverket. I detta nätverk deltar de juridiska och statsvetenskapliga institutionerna, Centrum för multietnisk forskning och institutionen för freds- och konfliktforskning. Nätverket anordnar regelbundna seminarier där forskare från alla dessa institutioner kan mötas. Frågor om demokrati och mänskliga rättigheter har lyfts till ett prioriterat område inom Uppsala universitets vetenskapsområde för humaniora och samhällsvetenskap. Gamla torget-nätverket anses av deltagarna vara ett viktigt forum där alla de som intresserar sig för frågor om demokrati och mänskliga rättigheter i Uppsala kan mötas.

Juridiska institutionen vid Uppsala universitet har initierat ett tvärvetenskapligt nätverk om ”Barn som aktörer”. Nätverket består av forskare och professionella som genom forskning eller annan verksamhet fördjupar sina kunskaper om barns rättsliga ställning. Nätverkets verksamhet består i att utgöra nätverksstöd till forskningsprogrammet Barn som aktörer, finansierat av Riksbankens Jubileumsfond, Kulturdonationen, samt Statens Institutionsstyrelse SiS. I verksamheten ingår också att tipsa om nyheter, i första hand inom nätverket men också på nätverkets hemsida¹⁰², i fråga om det rättsliga regelsystemet som rör barn. Slutligen ordnas seminarier, symposier, konferenser och liknande inom detta rättsområde.

”Barn som aktörer” består av 13 projekt av olika omfattning, vilka utförs genom grundforskning, post doc-forskning, samt lektorsforskning i övrigt. Projekten har samlats inom tre segment, nämligen barns fri- och rättigheter, utsatta barn som aktörer, barn/unga som civil- och offentligrättsliga parter, samt barns/ungas möjlighet att komma till tals inför offentliga organ. Deltagarna kommer från Uppsala universitet¹⁰³, Stockholms universitet¹⁰⁴ och Lunds universitet¹⁰⁵.

¹⁰² <http://www-hotel.uu.se/juri/forskning/barn/>

¹⁰³ Marianne Dahln, Lotta Dahlstrand, Hans Eklund, Maja Eriksson, Anna Gustafsson, Mats Kumlien, Rolf Nygren, Lena Olsen, Elisabeth Rynning, Åke Saldeen, Rebecca Stern och Jane Winter.

¹⁰⁴ Anna Hollander, Michael Tärnfalk och Josef Zila.

De forskningsmetoder som används är tvärvetenskapliga, vilket inrymmer såväl juridiska som samhällsvetenskapliga (kvalitativa, kvantitativa) metoder.

Svenska institutet för internationell rätt (SIFIR) grundades av den svenske diplomaten Harry Ax:son Johnson genom en donation till Juridiska fakulteten 1928.¹⁰⁶ Fakulteten påtog sig då genom mottagandet av gåvan att driva institutet för all framtid. Stiftelsens främsta syfte är att befrämja studiet av folkrätten för fredens sak mellan världens folk. Professorerna i folkrätt i Uppsala är självskrivna medlemmar av styrelsen. Verksamheten består i att köpa böcker till SIFIR:s bibliotek som är fysiskt integrerat med fakultetens, hålla konferenser och seminarier, ge ut böcker i SIFIR:s skriftserie och på olika sätt befrämja studiet av folkrätten.

Centrum för studiet av mänskliga rättigheter¹⁰⁷ bildades den 1 juli 2003 vid Göteborgs universitet. Centret har som mål att främja förståelsen för mänskliga rättigheter som ett område för tvärvetenskaplig akademisk forskning och undervisning. Det samlar forskare och lärare som ser behovet av att studera människorättsfrågor från olika akademiska ämnens perspektiv.

Centrets främsta uppgift är att stärka forskning och utbildning i mänskliga rättigheter vid Göteborgs universitet. Man ger en ettårig tvärvetenskaplig magisterkurs i ämnet mänskliga rättigheter, bedriver forskning om marginaliserade grupperns mänskliga rättigheter samt håller akademiska seminarier om olika aspekter på mänskliga rättigheter.

Dess forskning fokuserar på hur marginaliserade grupperns mänskliga rättigheter implementeras i olika samhällen. Forskningen syftar till att undersöka vilken innebörd mänskliga rättigheter får i olika lokala sammanhang samt hur marginaliserade grupper och/eller andra människorättsaktörer arbetar för att skapa ett nytt aktionsutrymme som sammanfogar internationella människorättsnormer med lokala och nationella kulturella normer. I fokus står kvinnor, minoriteter, ursprungsfolk, asylsökande, migrantarbetare och barn samt länderna Thailand, Tanzania, Sydafrika, Sverige, Kenya, Israel och Indonesien.

Centret består av forskare från juridiska institutionen¹⁰⁸, statsvetenskapliga institutionen¹⁰⁹, institutionen för idéhistoria och vetenskapsteori¹¹⁰, institutio-

¹⁰⁵ Titti Mattsson.

¹⁰⁶ Se <http://www-hotel.uu.se/juri/sii/index.html>

¹⁰⁷ Se www.humanrights.gu.se

¹⁰⁸ Sari Kouvo och Sara Stendahl.

¹⁰⁹ Anna Brodin.

¹¹⁰ Eva-Lena Dahl.

nen för socialantropologi¹¹¹ och institutionen för freds- och utvecklingsforskning¹¹². Elisabeth Abiri är föreståndare för centret och Asbjørn Eide är gästande Torgny Segerstedt-professor.

Vid Umeå universitets juridiska institution finns ett genusrättsligt seminarium som har ett femtontal medlemmar, vilket utgör cirka en tredjedel av institutionens doktorander, adjunkter och disputerade forskare. Seminariet samlar de som arbetar med ett genusperspektiv på rättsvetenskapen men även de som i största allmänhet har ett intresse för genusfrågor. Seminariet är en kreativ forsknings- och diskussionsmiljö med avancerade teoretiska och metodologiska diskussioner. Den genusrättsliga forskningen har en unik ställning i Umeå i jämförelse med de övriga juridiska institutionerna/fakulteterna i Sverige. Ingen annanstans i Sverige, eller Norden för den delen, finns en liknande forskningsmiljö. Det genusrättsliga seminariet är även unikt om en jämförelse görs över ämnesgränserna. Den kreativa miljön har redan resulterat i en antologi, *Familjeföreställningar*, som kom ut 2001. För tillfället pågår arbetet med ett antologiprojekt, *Exploiting the Limits of Law: A Swedish Feminist Challenge to Pessimism*, där seminariets teoretiska och metodologiska utveckling inom genusrätten kommer att presenteras för en utländsk publik.

Det genusrättsliga seminariet fungerar också som ett forum för några av institutionens större forskningsprojekt, främst då temat Brottsoffer i rättsväsendet och temat Social välfärd. Brottsoffertemat har en klar genusprofil, något som i stor utsträckning beror på den kompetens som vuxit fram genom det genusrättsliga seminariet och detsamma gäller det välfärdsrättsliga temat.

Eva Nilssons forskningsprojekt om barns ställning i ärenden om uppehållstillstånd ingår i seminariet.

5.2 Nordiska och andra nätverk

Nordic Research Network for Human Rights, där bland annat Raoul Wallenberg institutet ingår, har tack vare intensivt samarbete under våren 2004 transformerats till *Nordic School in Human Rights Research* vid Åbo Akademi universitet.¹¹³ Målet med skolan är att stärka och främja det redan existerande nordiska samarbetet inom MR-forskning genom att skapa ett nätverk av mentorer som kan

¹¹¹ Jörgen Hellman.

¹¹² Peter Johansson.

¹¹³ Se <http://www.abo.fi/institut/imr/norfa/>

fungera som en andra handledare för doktorander från andra nordiska länder, erbjuda utbildning för forskare i form av nätverksseminarier och nordiska forskningskurser samt erbjuda doktorander en möjlighet att spendera tid i en annan forskningsmiljö.

Den generella målsättningen är att koordinera nordisk forskning om mänskliga rättigheter och öka dess effektivitet. Skolan strävar efter att öka antalet personer som skriver doktorsavhandlingar om mänskliga rättigheter inom olika vetenskapliga områden och förbättra den vetenskapliga nivån på den nordiska MR-forskningen. Flertal svenska forskare är knutna till nätverket.¹¹⁴ Även forskare från de baltiska länderna deltar i projektet. MR-instituten i Lund, Åbo, Köpenhamn och Oslo utgör dock hörnstenarna i detta nordiska nätverk.

Ett internationellt samarbete har byggts upp i Lund med namnet *Refugee Research Programme* som består av juridiska institutionen, FN:s flyktingkommisariat (UNHCR) och institutet for menneskerettigheder vid Det danske institut for internationale studier.¹¹⁵

Målet med forskningsprogrammet är att forska om flyktingfrågor i allmänhet och flyktingars mänskliga rättigheter i synnerhet. Ett större mål är att samarbeta med främjandet av omfattande, integrerade lösningar av flykting- och migrationsproblemen i Europa och tillsammans kunna reflektera över och planera behovet av utbildning och upplysning hos allmänheten, med förhoppningen att få gemenskapens förståelse för, och stöd till, flyktingar och asylsökanden som ett sätt att motverka rasism, främlingsfientlighet och intolerans. Sedan 2001 har två forskningsprojekt med forskare från europeiska länder implementerats¹¹⁶ och ett tredje projekt är på gång¹¹⁷. Ansvarig för forskningsprogrammet är Gregor Noll vid juridiska institutionen.

¹¹⁴ Iain Cameron, Uppsala universitet; Jonas Grimheden, Raoul Wallenberg institutet; Märta C. Johansson, Åbo Akademi/Örebro universitet; Gregor Noll, Lunds universitet; Sia Spiliopoulou-Åkermark Uppsala universitet; Ineta Ziemele, Raoul Wallenberg institutet.

¹¹⁵ Se <http://www.humanrights.dk/departments/Research/RRP/>

¹¹⁶ Pilot study on Safe Avenues to Asylum <http://www.humanrights.dk/departments/Research/RRP/pilotstudy.doc> och Representations of Reality in and by Asylum Systems <http://www.humanrights.dk/departments/Research/RRP/repr.doc>

¹¹⁷ The EU and asylum in the Balkans and Mahgreb <http://www.humanrights.dk/departments/Research/RRP/impactonsouth.doc>

The Swedish Collegium for Advanced Study in the Social Sciences (SCASS) grundat 1985 är det nationella institutet för avancerade studier inom främst samhällsvetenskap och humaniora. Varje år antas tolv till femton forskare, både seniora och postdoktorala, vilket innebär att sammansättningen av gästforskarprogrammet växlar från år till år. Utöver dessa forskare finns också det svenska så kallade Pro Futura-programmet med dess nu åtta Segerstedt-forskare, utsedda av en kommitté med företrädare för Riksbankens Jubileumsfond, Stiftelsen för internationalisering av högre utbildning och forskning och SCASS efter ett nomineringsförfarande där alla svenska universitet vid två tillfällen beretts föreslå tre respektive två av sina främsta unga forskare från det humanistisk-samhällsvetenskapliga fältet. Bland de på detta sätt från universitetens sida föreslagna forskarna väljs ungefär 15 % ut till att bli Segerstedt-forskare under en fyraårsperiod. Perioden innefattar arbete vid forskarnas moderinstitutioner, vistelser vid SCASS och en ettårig vistelse vid något internationellt ledande institut för avancerade studier. Bland dessa åtta Segerstedt-forskare finns Sia Spiliopoulou-Åkermark från Uppsala universitet som är särskilt inriktad på forskning om mänskliga rättigheter.

Odysseus-nätverket är ett internationellt akademiskt nätverk för juridisk forskning om flykting- och asylrätt i Europa¹¹⁸. Nätverket skapades 1998 på initiativ av Philippe De Bruycker vid Centre for Public Law and the Institute for European Studies at the Université Libre de Bruxelles i Belgien. Nätverket består av forskare från alla EU-medlemsstater. Sveriges representant är Örjan Edström från Umeå universitet. Gregor Noll från Lunds universitet är så kallad associerad medlem.

På institutionen för freds- och utvecklingsforskning i Göteborg har tvärvetenskapliga samarbeten alltid varit naturliga då ämnet i sig är tvärvetenskapligt. Här kan nämnas forskaren Elisabeth Abiri på institutionen som deltar i flera olika nätverk kring både mänskliga rättighets- och migrationsforskning med forskare från flera olika ämnen, bland annat freds- och utvecklingsforskning, juridik, statsvetenskap, idéhistoria, historia, sociologi, antropologi med mera inom Sverige och övriga världen.

Centrum för studiet av mänskliga rättigheter vid Göteborgs universitet har även ett ganska omfattande internationellt nätverk med olika MR-centra (i Essex, Köpenhamn, Oslo, Harvard m.fl.) som har resulterat i en internationell forskningskonferens "Globalisation and Marginalisation: the Role of Human Rights" som ägde rum 14–16 juni 2004.

¹¹⁸ Se <http://www.ulb.ac.be/assoc/odysseus/>

5.3 Inget nätverk

Även om en del forskare ingår i olika organiserade nätverk är det dock så att många inte har något nätverk alls. Vissa är delaktiga i mycket informella nätverk på institutionerna medan andra talar om en institutionell isolering där forskarna själva måste göra stora egna insatser för att kunna delta i större sammanhang. Ett avhandlingsarbete är till sin natur ett enskilt forskningsprojekt varför en stor del av forskarna endast har informella kontakter med kollegor på institutionerna. För somliga upplevs detta som ett problem.

6 Vilka utnyttjar forskningsresultaten i sin verksamhet?

En aktör som finansierar någon särskild forskning använder sig naturligtvis själv oftast av forskningen.

Som exempel kan nämnas Utrikespolitiska institutet som har haft några projekt finansierade av UD och därför varit föremål för stort intresse från den offentliga sektorn. Bland annat publicerades boken *FN och de mänskliga rättigheterna*, vilken UD distribuerade till samtliga av Sveriges utlandsbeskickningar. Utrikespolitiska institutet har även haft visst samarbete med SIDA och andra ideella organisationer. Flera av Utrikespolitiska institutets skrifter används även som läromedel vid lärosäten i Sverige och utomlands.

Ett stort antal av forskarna samverkar med det omgivande samhället genom föreläsningar och kurser. Flera forskare medverkar förstås vid de tidigare omnämnda MR-dagarna. Många medverkar också i andra sammanhang. Av vad som framkom av den enkät som gick ut (se bilaga 3) föreläser många om sina forskningsämnen på t.ex. SIDA, Svenska Amnesty, Röda Korset, Frivilligorganisationernas fond för mänskliga rättigheter. Flertalet anger också att de har kontakter med olika myndigheter, såsom RÅ, Domstolsverket, Barnombudsmannen, Handikappombudsmannen och Migrationsverket. Flera forskare har kontakter med Utrikesdepartementet inom ramen för ett samarbete mellan departementet och forskare i folkrätt. I övrigt medverkar forskare i varierad omfattning i samband med rättslig rådgivning, uppdragsforskningsprojekt och som experter i kommittéer (både nationella och internationella).

Det är också förekommande att forskare medverkar med sin sakkunskap i olika statliga utredningar. Det ges t.ex. ut s.k. forskarvolymerna inom ramen för Statens offentliga utredningar (SOU). Göran Gunner har t.ex. medverkat i Demokratiutredningen med vissa avsnitt (SOU 1999:9) och Christina Johnson har ett arbete om minoriteter som skall publiceras i Departementsserien (Ds). Forskare rekryteras även att medverka direkt i utredningar såsom sekreterare eller experter eller som sakkunniga i departementen. Slutligen medverkade forskare i den av regeringen tillsatta informella arbetsgruppen i samband med arbetet med en nationell handlingsplan för de mänskliga rättigheterna. Denna grupp forskare deltog i arbetet med rapporten Mänskliga rättigheter – en kartläggning (Ds 2001:10) och skrivelsen En nationell handlingsplan för de mänskliga rättigheterna (skr. 2001/02:83).

Generellt sett kan sägas att sådan forskning som inte har något specifikt uppdrag – annat än av universitetet – oftast inte har någon bestämd användare utanför den vetenskapliga sfären. Majoriteten av dessa forskare rapporterar att de inte har någon samverkan utåt. En del av dessa forskare anser att detta beror på att externa uppdrag ofta tar mycket tid och energi. Tid som inte finns inom ramen för en forskningstjänst.

7 Hur finansieras forskningen?

Större delen av forskarna vid institutioner finansieras genom fakulteten eller motsvarande. Viss finansiering kommer från forskningsråd, främst Vetenskapsrådet, Riksbankens jubileumsfond och Humanistiskt-samhällsvetenskapliga forskningsrådet (numera Vetenskapsrådet). Ett fåtal finansieras genom icke-statliga organisationer medan vissa helt saknar finansiering. Externa uppdrag och stipendier utgör dock inkomstkällor för flertalet. En del forskare med internationell anknytning erhåller medel av internationella organisationer. Flertal forskare är av uppfattningen att konkurrensen om pengarna från forskningsråd är mycket stor och att det generellt sett är svårt att få tillräckligt med finansiella medel.

8 Vilket inflytande har finansierarna över inriktningen på forskningen?

Den absoluta majoriteten av forskarna anser att finansierarna har inget eller ytterst litet inflytande över inriktningen på forskningen. Vissa anser emellertid att finansierarna har ett oerhört stort inflytande genom att de kan bevilja pengar eller ej. En del av forskarna anser att en stor del av forskningsmedlen öronmärks till för tillfället populär forskning och att de mer klassiska forskningsområdena på så vis blir svåra att få finansiering för och att inflytandet därför är mycket stort över själva ämnesvalet. På så vis styrs forskningens inriktning från början, även om forskarna därefter är fria från påverkan.

9 Sammanfattning och avslutande synpunkter

9.1 Sammanfattning

Vilka är forskningsutövarna? (Avsnitt 3)

I första hand bedrivs det forskning i mänskliga rättigheter där juris kandidatutbildningar ges. Även inom andra discipliner förekommer dock forskning i ämnet, om än inte lika vanligt förekommande och inte lika etablerad. Av rapporten framgår även att andra utövare än universitet och högskolor finns. Vissa ideella icke-statliga organisationer bedriver något slags forskning och ger ut publikationer. Detta gäller också för de institut som redovisats. Någon etablerad kontaktväg *mellan* utövarna – annat än inom ramen för nätverk och dylikt (se under avsnitt 4) – verkar inte finnas. Det finns till exempel inga återkommande nationella forskningskonferenser i ämnet – med undantag för de relativt sett nyligen etablerade så kallade MR-dagarna som arrangeras av bland annat Demokratiakademien.

Vilken inriktning har forskningen? (Avsnitt 4)

Den huvudsakliga forskning som sker presenteras i form av doktorsavhandlingar och/eller tidskriftsartiklar. Avhandlingar publiceras i ämnet med viss regelbundenhet. Artiklar publiceras inte nödvändigtvis av forskare vid universitet och högskolor utan även av praktiker eller andra med intresse för mänskliga rättigheter. Det är ganska sällsynt att större eller medelstora monografier ges ut inom ämnet, som inte är resultat av grundforskning. En fråga som inställer sig är om många väljer att inrikta sin forskning på andra ämnesområden efter disputationen istället för att fördjupa forskningen om mänskliga rättigheter. Antologier förekommer däremot i vilka flera författare deltar med något eller några kapitel. Läroböcker finns förstås också vilka kan ha sådan tyngd att de får anses utgöra forskning. Slutligen finns det inom ämnet publicerat handböcker som håller olika nivå och ambition. I flera fall är de avsedda för praktiker.

Vilka allmänna tendenser går att urskilja på forskningens innehåll? Mycket av den forskning som redovisats är juridisk till sitt ursprung. Visserligen förekommer det en och annan avhandling med andra perspektiv än det juridiska men det är inte vanligt. Tvärvetenskaplig forskning mellan juridik och andra ämnen

om mänskliga rättigheter lyser till stora delar med sin frånvaro. Det förekommer emellertid tvärvetenskap inom den juridiska disciplinen. Det bör också nämnas att sådan forskning initierats inom ramen för nätverk och centrumbildningar men att den ännu inte gett resultat.

När det gäller vilka rättigheter som det har forskats om dominerar de områden som behandlas under rubrikerna ”Allmänna frågor om mänskliga rättigheter” respektive ”Medborgerliga och politiska rättigheter”.

Den juridiska forskningen som allmänt behandlar mänskliga rättigheter rör till stor del frågor om Europakonventionen och/eller EU samt skyddet av rättigheterna ur ett konstitutionellt perspektiv. Flera arbeten finns även om mänskliga rättigheter i Afrika samt om det interamerikanska systemet för skydd av mänskliga rättigheter.

Det är för övrigt inom området för allmänna frågor om mänskliga rättigheter som den icke-juridiska forskningen förekommer i flest fall. Bland denna grupp forskare har det bland annat getts ut arbeten om rättigheterna i andra länder, FN och mänskliga rättigheter samt om företags ansvar för mänskliga rättigheter.

De ämnen som redovisats under rubriken om medborgerliga och politiska rättigheter är rätten till liv, yttrandefriheten (inklusive tryckfriheten), övriga politiska opinionsfriheter, skyddet mot påtvingat kroppsligt ingrepp, domstolarnas roll, äganderätten och rätten till asyl. Inom samtliga dessa områden finns det utgivet monografier (som avhandlingar eller i annan form) men även mindre arbeten i form av tidskriftsartiklar. Arbetena är både folkrättsliga och konstitutionella. Forskningen är inte heltäckande ur ett rättighetsperspektiv. Det saknas till exempel större arbeten som behandlar förbudet mot tortyr och annan förnedrande eller omänsklig behandling, förbudet mot slaveri och tvångsarbete, rätten till frihet och säkerhet, rätten till privat- och familjeliv, rörelsefriheten, religionsfriheten och rätten att ingå äktenskap.

Under rubriken ekonomiska, sociala och kulturella rättigheter redovisas rättigheter ur ett rättssociologiskt perspektiv, sociala rättigheter ur ett offentligrättsligt (socialrättsligt) perspektiv samt familjens rättigheter och övriga rättigheter som omfattas av FN:s konvention om ekonomiska, sociala och kulturella rättigheter. Det saknas större monografier med ett folkrättsligt perspektiv på dessa frågor liksom monografier som behandlar särskilda rättigheter som går att inordna under rubriken ekonomiska, sociala och kulturella rättigheter. Det konstitutionella perspektivet saknas genomgående.

Arbeten som rör diskriminering förekommer inte heller ofta. Av vad som redovisats framgår att arbeten om könsdiskriminering är vanligast förekommande och att diskriminering på andra grunder inte har behandlats i någon

större omfattning. Det saknas till exempel arbeten som tar upp diskriminering på grund av sexuell läggning, funktionshinder eller politisk åskådning.

Under rubriken ”Vissa gruppers mänskliga rättigheter” behandlas forskning om kvinnors och mäns mänskliga rättigheter, barns rättigheter och olika befolkningsgruppers rättigheter. Forskning om kvinnors rättigheter förekommer i flera fall. Här finns några monografier ur främst juridiskt perspektiv men även ur teologiskt. Den juridiska forskningen på området tar både ett folkrättsligt och ett konstitutionellt grepp på ämnet. Den forskning som redovisats tar inte sikte på mäns mänskliga rättigheter.

Arbeten om barns rättigheter är relativt vanligt förekommande. Det finns några monografier men även mindre publikationer som belyser ämnet. Ett pågående forskningsprojekt ”Barn som aktörer” har redan resulterat i två böcker med barnperspektivet.

Det finns flera avhandlingar publicerade som rör minoriteters rättigheter. Arbetena tar sin utgångspunkt både i folkrätten och i den konstitutionella rätten. Vissa andra publikationer behandlar minoritetskvinnors rättigheter, nordiska minoriteter samt minoriteter i de baltiska staterna. Andra befolkningsgrupper än minoriteter förekommer inte i forskningen i någon större omfattning. Det finns vissa publikationer om samerna som en ursprungsbefolkning.

Sammanfattningsvis behandlar den forskning som redovisats både rättigheter i Sverige och i andra länder. De regler som man utgår från är både svenska, europeiska och globala/folkrättsliga. Utbudet är med andra ord varierat i detta perspektiv. Däremot saknas det forskning inom vissa områden vilket påpekats ovan. Främst är forskningen kring de ekonomiska, sociala och kulturella rättigheterna något begränsad. Likaså är inte forskningen om medborgerliga och politiska rättigheter heltäckande; många viktiga rättigheter är utelämnade. Forskning rörande diskriminering skulle även kunna lyftas fram ytterligare. Det finns heller inte någon forskning publicerad som uttryckligen behandlar till exempel funktionshindrades rättigheter eller homosexuellas rättigheter ur ett människorättsperspektiv.

Hur är forskningen organiserad? (Avsnitt 5)

Av redovisningen i rapporten framgår att det finns flera olika samarbetsformer och nätverk för forskning om mänskliga rättigheter. Det framgår emellertid också att många aktiva forskare inte utnyttjar de former för samarbete som finns. Många nätverk som har bildats är tvärvetenskapliga. Detta gäller till exempel för det samarbete som finns i Lund om ett nytt grundutbildningsämne, Teologiska högskolans tvärvetenskapliga seminarier om mänskliga rättigheter, Gamla Torget-nätverket i Uppsala samt det genusrättsliga seminariet i Umeå. Vissa

institut fungerar också som nätverk för forskare i ämnet. Detta gäller för Raoul Wallenberg institutet, Svenska institutet för internationell rätt i Uppsala samt Centrum för studiet av mänskliga rättigheter i Göteborg. Av redovisningen framgår också att vissa nordiska och andra nätverk tar tillvara forskningen i mänskliga rättigheter. Av de svar som inkom från forskare i ämnet (se bilaga 3) framgår att många inte utnyttjar de samarbetsformer som finns. Vissa talar till och med om institutionell isolering.

Vilka utnyttjar forskningsresultaten i sin verksamhet? (Avsnitt 6)

Av rapporten framgår att flera forskare samverkar med det omgivande samhället. Det kan röra sig om externa föreläsningar för ideella organisationer och på statliga myndigheter. Det kan också röra sig om kurser i mänskliga rättigheter. Av den enkät som gick ut framgår att vissa medverkar med rättslig rådgivning och som experter i nationella såväl som i internationella kommittéer.

Hur finansieras forskningen? (Avsnitt 7)

Den största delen av forskningen finansieras genom fakulteternas forskningsanslag eller motsvarande. I övrigt finansieras den genom anslag från främst Vetenskapsrådet och Riksbankens jubileumsfond. Flera forskare finansierar sin forskning med externa uppdrag samt stipendier. En uppfattning som förmedlas av forskare är att det är stor konkurrens om medlen och att det generellt sett därför är svårt att få viss forskning finansierad.

Vilket inflytande har finansörerna över inriktningen på forskningen? (Avsnitt 8)

Den sista delfrågan som rapporten behandlar rör finansörernas inflytande över forskningen. De svar som enkäten gav i denna del är något splittrade. En bild ger vid handen att finansörerna inte alls kan anses ha något inflytande över forskningen. Denna bild företräds av flertalet forskare som svarade på enkäten. Emellertid anser vissa att finansörerna har ett stort inflytande genom att de kan bevilja pengar för viss forskning som för tillfället är mer ”populär” än eljest. En del hyser oro för att de mer klassiska forskningsområdena inte ges tillräckligt utrymme.

9.2 Avslutande synpunkter

I detta sista avsnitt skall ges några avslutande omdömen om forskningsläget baserade på sammanfattningen. En stor del av forskningen bedrivs inom den juridiska disciplinen. Det finns också vissa inslag av MR-forskning med annan utgångs-

punkt än den strikt juridiska. En stor del av forskningen är koncentrerad till vissa forskningsmiljöer. Av rapporten framgår bland annat att mycket av forskningen bedrivs på den juridiska institutionen i Uppsala men även på Raoul Wallenberg institutet i Lund. Inriktningen varierar dock mellan de båda institutionerna. Förutom genom etablerade nätverk och dylikt verkar det inte finnas andra kontaktyvägar mellan forskare/institutioner och andra forskare/institutioner.

Främst publiceras avhandlingar och tidskriftartiklar. Det verkar inte finnas stort intresse eller utrymme (ekonomiskt eller arbetsmässigt) för att efter disputation ge ut ytterligare någon monografi i ämnet. Företrädesvis publiceras istället läroböcker och/eller artiklar och arbeten i antologier.

Många lyfter inom sina respektive fackämnen (till exempel arbetsrätt, medicinsk rätt och förvaltningsrätt) fram de aspekter som rör mänskliga rättigheter inom ramen för ämnet. Det förekommer med andra ord att forskare som skriver om en viss fråga inom skatterätten eller civilrätten även belyser denna utifrån till exempel Europakonventionen.

Flera olika ämnen täcks av den aktuella forskningen. Det finns dock vissa luckor som bör lyftas fram. Inom området för de medborgerliga och politiska rättigheterna är vissa rättigheter utlämnade. Detta har redovisats i avsnitt 8.1. Ett ämnesområde som behöver stärkas för framtiden är det som berör ekonomiska, sociala och kulturella rättigheter. Det saknas en mer övergripande diskussion – ur ett rättighetsperspektiv – om dessa rättigheters införlivande i till exempel det svenska samhället. Hur förhåller sig dessa rättigheter till andra rättigheter, som framstår som mer oproblematiska? Hur bör man se på dem ur ett konstitutionellt perspektiv? En annan viktig fråga är hur man bör förhålla sig till konflikter mellan olika rättigheter.

Ett annat område som behöver stärkas är skyddet mot diskriminering. Trots att det redan finns viss forskning i ämnet behöver ämnet breddas och utvecklas. Detta bland annat med tanke på EG-rättslig lagstiftning och ett tilläggsprotokoll till Europakonventionen som behandlar diskriminering. Frågor som rör diskriminering på grund av sexuell läggning, funktionshinder eller religion behöver också betonas starkare, liksom forskning om vissa gruppers rättigheter, till exempel funktionshindrades rättigheter ur ett människorättsperspektiv eller homosexuellas rättigheter.

Slutligen saknas mycket tvärvetenskaplig forskning inom området MR. Det bör dock påpekas att det finns tvärvetenskaplig forskning inom den juridiska disciplinen. Detta utesluter inte att forskare samverkar på ett tvärvetenskapligt plan i form av nätverk och dylikt. Däremot har sådan samverkan ännu inte gett synliga resultat i form av tvärvetenskapliga publikationer. Tvärvetenskaplig forskning om MR bör sålunda främjas i framtiden.

Vad gäller forskning som mer generellt diskuterar mänskliga rättigheter skulle följande ämnen/frågor – vilka inte återfunnits i kartläggningen – kunna vara intressanta att lyfta fram: Hur påverkas rättigheterna av till exempel teknikutvecklingen, den medicinska utvecklingen och den ekonomiska utvecklingen? Hur skall man kunna kombinera rättigheterna i en värld fylld av allt större motsättningar mellan olika intressen? Hur skall intressekonflikter lösas praktiskt såväl som teoretiskt? Skall sådana konflikter lösas domstolsvägen? Hur påverkas skyddet av rättigheterna av en ökande globalisering? Slutligen, hur långt bör statens ansvar sträcka sig när det rör sig om relationer mellan enskilda och mänskliga rättigheter, så kallad tredjemansverkan av rättigheter?

Den samverkan som finns mellan forskarna i form av nätverk och dylikt verkar fungera väl. De fungerar emellertid inte – som det ser ut – *mellan* olika forskningsmiljöer ute i landet. Detta kan ses som en brist. För forskningen i mänskliga rättigheter vore det därför positivt med ett inslag av samverkan mellan institutioner från olika delar av landet och miljöer. Visserligen utgör de så kallade MR-dagarna ett sådant inslag. Vad som skulle kunna komplettera dessa dagar är ett etablerat forum för forskare inom området vid alla universitet/högskolor/institutioner, där de utifrån sina olika erfarenheter belyser sin forskning. Återkommande möten på olika platser i landet skulle till exempel kunna resultera i rapporter som publiceras i en tidskrift som ges ut någon gång per år. Ett sådant forum skulle också kunna innebära att det internationella utbytet generellt sett stärktes och gjordes mer tillgängligt för envar. Som det ser ut nu förekommer det mesta internationella utbytet vid Raoul Wallenberg institutet. Utbyte av detta slag sker också genom enstaka konferenser som behandlar särskilda frågor. För de forskare som ofrivilligt upplever så kallad institutionell isolering i sitt ämne är ett sådant inslag – där samtliga forskare med relevant forskning skulle bjudas in att delta – värdefullt.

Forskare som ägnar sig åt mänskliga rättigheter samverkar även med det omgivande samhället. Rapporten ger fler exempel på detta. Resultaten utnyttjas på flera håll och inom flera nivåer. För många är nog detta utåtriktade arbete av stor betydelse. Det ger infallsvinklar på den egna forskningen. Det kan också innebära att viss forskning erhåller finansiering.

De sista frågorna som rapporten behandlar rör finansiering av forskning om mänskliga rättigheter och vem som har inflytande över inriktningen på forskningen. Grundforskningen finansieras i regel genom fakulteterna. När det gäller övrig finansiering är konkurrensen om medlen stor, vilket många upplever som ett problem. Vad gäller val av forskningsämne synes det inte som om finansierarna har något inflytande. Av den enkät som gick ut framgick att flera forskare dock menade att beviljandet av medel i sig kunde innebära att viss, för tillfället

populär forskning, gavs företräde. Dessa frågor berör ju inte enbart dem som ägnar sig åt forskning om mänskliga rättigheter. Ett grundproblem för många är att de tjänster som universitet och högskolor erbjuder i regel inte innehåller någon avsatt tid för forskning utan enbart är så kallade undervisningstjänster. För framtiden är detta nog ohållbart om man vill satsa på kvalificerad forskning efter disputation.

Bilaga 1

Ur regeringens beslut:

Uppdraget

Vetenskapsrådet skall göra en kartläggning av svensk forskning om mänskliga rättigheter. Uttrycket ”forskning om mänskliga rättigheter” skall i detta sammanhang förstås som forskning som uttryckligen tar sin utgångspunkt i de mänskliga rättigheter som anges i svensk grundlag och/eller internationella dokument om mänskliga rättigheter.

Vetenskapsrådet skall också göra en översiktlig bedömning av forskningsläget på grundval av kartläggningen.

Vetenskapsrådet skall bl.a. undersöka följande frågor:

1. Vilka forskningsutförare bedriver forskning om mänskliga rättigheter?
2. Vilken inriktning har forskningen, går det att urskilja några allmänna tendenser och finns det tydliga, innehållsmässiga överlappningar mellan olika forskningsutförare vad gäller forskningens inriktning? I vilken mån uppmärksammar forskningen kvinnors respektive mäns, flickors respektive pojkar, samt olika befolkningsgruppers möjligheter att åtnjuta de mänskliga rättigheterna?
3. I vilken mån är forskningen inriktad på mänskliga rättigheter i Sverige, mänskliga rättigheter i andra länder respektive internationella regler om mänskliga rättigheter?
4. Hur är forskningen organiserad och hur ser kontaktvägarna ut mellan de olika forskningsutförarna?
5. Vilka olika discipliner och forskningsutförare bedriver en mångvetenskaplig forskning om mänskliga rättigheter, och vilka olika samarbetsformer har byggts upp i syfte att utveckla en sådan inriktning?
6. Vilken är omfattningen av och vilka är formerna för forskningsutförarnas samverkan med det omgivande samhället vad gäller forskningen och vilka användare finns som utnyttjar forskningsresultaten i sin verksamhet?
7. Finns det gemensamma projekt mellan svenska respektive internationella forskningsutförare inom området mänskliga rättigheter?
8. Hur finansieras forskningen och hur stora är kostnaderna för forskningen?

9. Vilket inflytande har finansierarna över inriktningen på forskningen?

Redovisning m.m.

Vetenskapsrådet får avgränsa uppdraget efter samråd med Justitiedepartementet.

Uppdraget skall redovisas till Justitiedepartementet senast den 1 oktober 2004.

Bilaga 2

Förkortningar

Ds.	Departementsserien
EJIL	European Journal of International Law
ELR	European Law Review
EPL.....	European Public Law
ERT	Europarättslig tidskrift
Europakonventionen.....	Europeiska konventionen om de mänskliga rättigheterna och de grundläggande friheterna
EU	Europeiska unionen
FN	Förenta nationerna
FT	Förvaltningsrättslig tidskrift
IKMPR.....	FN:s konvention om medborgerliga och politiska rättigheter
IKESKR.....	FN:s konvention om ekonomiska, sociala och kulturella rättigheter
JT	Juridisk tidskrift
NJIL	Nordic Journal of International Law
NTfMR	Nordisk Tidskrift for Mennesker og rettigheter
RÅ	Riksåklagaren
skr.	regeringens skrivelse
SIFIR	Svenska institutet för internationell rätt
SvJT	Svensk juristtidning
TfR.....	Tidskrift for Retsvitenskap

Bilaga 3

Enkäten innehöll frågorna enligt nedan och cirka 100 forskare i Sverige som bedömdes bedriva forskning av intresse för kartläggningen ombads vara med i undersökningen. Cirka 60 % av de tillfrågade inkom med svar.

1. Vilken forskning (om någon) bedriver Ni/har Ni bedrivit som faller under ovanstående kategori? Pågående/publicerade avhandlingar, skrifter och dylikt från 1995 till idag är av intresse.
2. Hur är forskningen organiserad och hur ser kontaktvägarna ut mellan forskningsutförarna? Med andra ord, finns det nätverk, interna eller tvärvetenskapliga sådana? Finns det några samarbetsformer för att bedriva mångvetenskaplig forskning om MR? Förekommer internationellt samarbete?
3. Finns det någon samverkan utåt (universitetens så kallade tredje uppgift) och vem använder i sådana fall forskningen i sin verksamhet?
4. Hur finansieras forskningen och hur stora är kostnaderna för forskningen?
5. Vilket inflytande – direkt eller indirekt – har finansörerna över inriktningen på forskningen?

